

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD
HISTORICKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hospodaření města Rakovník v první polovině 17. století

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Autor práce: Bc. Helena Cedlová

Studijní program/specializace: Historické vědy/Historie-Archivnictví

2022

„Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

V Kladně, dne 25. července 2022

Helena Cedlová

Anotace

Tato práce na základě dochovaných městských register a purkmistrovských rejstříků popisuje strukturu příjmů a vydání města Rakovník. Pokouší se zhodnotit jednotlivé kapitoly hospodaření města v časovém horizontu první poloviny 17. století.

Klíčová slova

Rakovník, hospodářství, purkmistrovské rejstříky, pivovarnictví, 17. století

Annotation

The thesis describe the income and outcome sources and their structure on the bases of the surviving town administration books and the burgomaster registers. It evaluates the chapters of the town Rakovník economy during the first half of the 17th century.

Key words

Rakovník, town economy, burgomaster registers, brewing industry, 17th century

Na tomto místě bych ráda poděkovala těm, bez nichž by tato práce nevznikla. Svě trpělivé vedoucí práce doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc. za rady a pečlivou korekturu, dále kolegům ze Státního okresního archivu Rakovník za pomoc s pramenným materiálem, především panu Luboši Smitkovi za vždy vstřícný přístup v badatelně. V neposlední řadě patří můj dík těm, kteří věřili, že moje studium má smysl a podporovali mne, zejména paní Anně Cajthamlové, panu Jiřímu Müllerovi a mojí rodině.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Rakovník.....	3
3. Archiv města Rakovník.....	10
4. Městská správa a městské knihy v Rakovníku	13
4.1. Městské knihy	14
5. Hospodářství	23
5.1. Řemesla a živnosti ve městě.....	25
5.2. Příjmy města.....	29
5.3. Dluhy a rukojemství	33
5.4. Berně a kontribuce	37
5.5. Výdaje	40
6. Závěr	43

1. Úvod

Při hledání tématu pro svoji práci jsem narazila na možnost zpracovat část materiálu z bohatého archivu města Rakovníka, který byl pro současné badatele zpřístupněn relativně nedávno. Archivní fond s bohatou tradicí byl inventarizován mezi lety 2000-2010. Rakovnický městský archiv se v 19. století těšil badatelskému zájmu, který dodnes poskytuje nejucelenější přehled o historickém vývoji města.¹ Vstupuji tedy na území, které je spjaté se zvučnými jmény Zikmunda Wintra a Jana Rennera.² V posledních letech se Rakovník také opět stává předmětem zájmu studentů.³

Přehled dosavadního výzkumu dějin raně novověkých měst zpracoval Marek Ďurčanský tak obsáhle,⁴ že musím souhlasit s Jaroslavem Millerem,⁵ že městské hospodářství je badatelsky frekventované téma.⁶ Přesto je velmi málo syntetických prací a také tato práce je spíše studií.⁷ Určitými vodítky v hledání podobností a pochopení fungování městské obce mi byly práce Jana Kiliána⁸ a dvojice Ludmily Sulítkové a Hany Jordánkové⁹. Pro orientaci v materii městských

¹ Kromě dílčích článků jde zejména Jan EMLER, *Paměti rakovnické od r. 1425-1639*, Praha 1894; František LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, Rakovník 1896; Josef DURAS, *Místopis král. krajského města Rakovníka*, Praha 1839.

² **Zikmund Winter** působil v Rakovníku mezi lety 1874-1884 jako profesor na reálce. Během svého pobytu podrobně studoval městský archiv, traduje se, že jej přečetl celý. Ze svého studia vytěžil několik svých beletristických i odborných prací. Především *Starobylé obrázky z Rakovníka* (1. díl vyšel 1886) a *Řemeslnictvo a živnosti v Čechách v XVI. věku (1526-1620)* z roku 1909.

Jan Renner, povoláním učitel, se stal v roce 1904 správcem muzejních sbírek a působil ve městě až do své smrti v roce 1959. Součástí sbírek nově vznikajícího městského muzea byl i archiv města, který začal Renner zkoumat a snažil se jej systematicky uspořádat. Archiválie také konzervoval. Badatelsky navazoval na Wintera, jeho práce jsou dnes v některých ohledech jediným zdrojem. K jeho působení v Rakovníku Jan ČERNÝ, Jan Renner a rakovnický městský archiv v první polovině 20. století, in: Ludmila Sulítková – Hana Jordánková – Radana Červená – Jana Čermáková (edd.), *Městské archivy a městští archiváři*, Brno 2010, s. 199-211.

³ Kateřina ZENKLOVÁ, *Správa města Rakovníka v pozdním středověku*, Diplomová práce 2014, Univerzita Karlova. Kateřina KUNCOVÁ, *Třicetiletá válka v královském městě Rakovníku. Dějiny města do saského vpádu roku 1631*, Bakalářská práce 2013, Univerzita Pardubice.

⁴ Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2014.

⁵ Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006.

⁶ Tamtéž, s.277.

⁷ Pro Rakovník jsou v tomto směru stěžejní studie publikované v Rakovnickém sborníku historickém.

⁸ Jan KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618-1648, České Budějovice 2008; TÝŽ, Města, třicetiletá válka a středoevropská historiografie uplynulého čtvrtstoletí*, in: *Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí, stati a rozšířené příspěvky z 30. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve dnech 11. a 12. října v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2013 s. 125-137; TÝŽ, *Na kvartýře. K aspektům soužití mezi vojáky a měšťany za třicetileté války*, in: *Historie a vojenství, časopis Vojenského historického ústavu*, Roč. 63, č. 1, s. 20-34.

⁹ Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Předbělohorské Brno: hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel*, Brno 2020.; TYTÉŽ, *Nepředvídatelné fenomény v životě raně novověkého města (na příkladu Brna předbělohorského období)*, in: *Inter laurum et olivam*, Praha 2007, s. 707-720.

knih kromě projektu *Libri civitatis*¹⁰ mi byly velkou pomocí práce Hany Pátkové.¹¹ Pro zeměpisnou orientaci v historických označeních je nutné vycházet pouze z odhadů na základě dnešních místních názvů. Projekt Historický atlas českých měst¹² se bohužel k Rakovníku ještě nedostal.

Výpovědní hodnota „účetní“ materie dochované v českých zemích má své limity, ale díky postupnému propojování oborů, vzniká vzhled do problematiky historické ekonomie.¹³ Pro období 17.století, jímž se zabývá tato práce existovaly komorní instrukce z let 1603, 1652, 1655, 1673 a 1694, jimiž královská komora určovala způsob vytváření „cedulí“ tedy jednotlivých účtů podle hospodářských oblastí.¹⁴ Tyto komorní instrukce představovaly jakýsi vzor a zakotvovaly systém týdenních cedulí, jejichž součty se přepisovaly do hlavních register. Pojem účetnictví je zcela moderní a už vůbec si nemůžeme představit, že naši předci oddělovali příjmy od výnosů a výdaje od nákladů. Podrobnější terminologické rozdíly jsou vysvětleny v kapitole městských knih. Pro srozumitelnost používám v textu pojem výnos jako souhrn peněžních příjmů dané oblasti, přestože účetní význam je jiný.

Tato práce se pokouší popsat jednotlivé zdroje příjmů městské pokladny a poukázat na určité anomálie, které v kontextu historických událostí předkládají obraz života ve městě v období třicetileté války jako střídání růstu a pádu. Každý rok je něčím specifický, v době, kdy vojska procházela krajem se vše podřizovalo zajištění základních potřeb na jejich ložirování nebo vyplácení nepřátel. Naproti tomu se město znovu a znovu snažilo vracet k běžnému provozu řemesel a obchodu.

¹⁰ Podrobněji v kapitole 4.1. Městské knihy.

¹¹ Hana PÁTKOVÁ, Městské knihy a jejich význam, in: Historiografické a historické problémy středověku, Praha 2016, s. 135-141.; TÁŽ, Městské (ne) knihy, in: Sborník archivních prací Praha, roč. 69, č. 1 (2019), s. 189-244.

¹² Aktuální přehled včetně zpracovaných webových aplikací <http://towns.hiu.cas.cz/>

¹³ Např. Katedra ekonomických a manažerských studií na Univerzitě Palackého v Olomouci.

¹⁴ Edičně zpracoval Josef Kalousek, Archiv český sv. XXIII. Více Pavla Slavičková, Účetnictví mezi tradicí a racionalitou, v českých zemích od středověku do počátku 18.století, Olomouc 2017, s.70-75.

2. Rakovník

Město se znakem raka¹⁵ vzniklo nejspíše jako tržní osada na obchodní cestě z Prahy do Chebu a nedaleko Zbečensko-Křivoklátské stezky.¹⁶ Jeho název však nepochází od korýše, ale od trávy (rokytí nebo rakytí).¹⁷ Rakovník leží v údolí Rakovnického potoka, který teče od západu od městyse Jesenice přes Senomaty a po opuštění Rakovníka dále východním směrem ke Křivoklátku, kde se vlévá do řeky Berounky. Právě tento přirozený zdroj vody byl zřejmě jednou z příčin vzniku osídlení. Ves na město povýšil patrně už Václav II., který je ale ponechal svázané s hradem Křivoklát. Blízkost královského sídla znamenala závislost na jeho správcích, jíž se město snažilo zbavit. V okolí se nacházely pouze menší vsi a drobná panství, která byla také z větší části napojená manským systémem na Křivoklát. Rakovnický kraj byl jedním z nejmenších v Čechách, z městeček zahrnoval Kralovice a Nové Strašecí, dále vsi Čistou, Kožlany, Kozojedy a Senomaty.¹⁸

O městských právech se poprvé dovídáme z privilegia Jana Lucemburského z 18. srpna 1319.¹⁹ Za nejstarší písemnou zmínku o Rakovníku je ovšem považována stížnost opata plaského kláštera z roku 1252, v níž uvádí, že jeho poddaní nesmějí být poháněni před soudy v Plzni, Stříbře a Rakovníku.²⁰ V berním seznamu královských měst se uvádí Rakovník poprvé v roce 1471. Celkový počet měst a městeček v Čechách je odhadován mezi 420-500, z čehož jen necelých 40 tvořilo skupinu měst královských.²¹ Rakovník sice patřil do této privilegované skupiny, ale svobodným městem, nezávislým na Křivoklátě, se stal až v roce 1588.²²

Rozložení města od počátku odpovídalo jeho tržnímu charakteru. Centrální náměstí, ze kterého vybíhají hlavní ulice (Lubenská, Svatojilská, Lipanská a Hrnčířská)²³, na východní straně kostel

¹⁵ Městský znak udělil Rakovníku král Vladislav II. v roce 1482. Měl podobu otevřené brány se dvěma věžemi, mezi kterými na stříbrném štítu byl červený rak s klepety obrácenými vzhůru a nad štítkem zlatá královská koruna. Více František LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, reprint Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M. Rakovník 2010, s. 73.

¹⁶ Z archeologického hlediska Martin JEŽEK, *K prvotní poloze Rakovníka*, *Archaeologia historica* 1995, roč. 20, s. 141-146.

¹⁷ Nejnověji k původu názvu Jan Lukáš, *Vznik názvu města Rakovníka*, in: *Věstník Musejního spolku král. města Rakovníka a okresu rakovnického* 41, Rakovník 2003, s. 55-73.

¹⁸ Václav KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, reprint Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M. Rakovník, Rakovník 2009, s. 640-661.

¹⁹ F. Levý, *Dějiny*, s. 8. Edičně vydáno v CIM II, č. 107, s. 181.

²⁰ V literatuře se tento letopočet předává s odkazem na edici RBM, 2.díl Josefa Emlera, regist č.1288. Zde se ovšem Rakovník vyskytuje až v poznámce „In altero diplomate genuino, suspecto, eodem die <<in Dobříš>> dato, hic additur: <<nec in Racovník>>“

²¹ J. Miller, *Uzavřená společnost*, s. 22.

²² F. Levý, *Dějiny*, s. 98-100.

²³ Dnešní ulice Trojanova, Palackého, Vysoká, Kamenná a Masná.

zasvěcený sv. Michalovi.²⁴ Po požáru v první polovině 14. století byl původně románský kostel přestavěn v gotickém slohu a znovu zasvěcen, tentokrát sv. Bartoloměji. Stavba prošla vlivem událostí husitské doby mnoha dalšími úpravami a plně dokončena byla zřejmě až na konci vlády Jiřího z Poděbrad. V roce 1407 se kostel stal děkanským a okolním vsím byl vyměřen desátek. Rakovnický děkanát v první polovině 15. století zahrnoval 49 farností.²⁵

Původní opevnění odpovídalo pravidlům boje ve 13. a 14. století, tedy hradební zeď s hlubokým příkopem, který bylo možné zatopit. Ve druhé polovině 15. století docházelo k výstavbě zděného opevnění, v němž byly postupně během první poloviny 16. století stavěny kamenné brány v gotickém slohu.²⁶ Nejprve v letech 1516-1517 nahradila na východě města směrem ku Praze dřevěnou Zákosteleckou bránu kamenná Pražská brána.²⁷ V letech 1518-1527 byla na severní straně postavena největší a nejvýstavnější brána Vysoká, roku 1526 na západě brána Svatojilská, která se nedochovala. Poslední byla na jižní straně směrem ke vsi Lubná postavena v roce 1528 brána Lubenská, jež byla stržena v roce 1837.²⁸

Už ve 14. století se město rozšiřovalo mimo hradby, východně od „Zákostelí“ vznikala za hradbami čtvrt „Bezděkov“ a na protější straně rakovnického potoka „Blatno“. Zákostelí tvořilo nejdůležitější část vnitřního města, nacházely se zde kostel, fara, škola a rychta. Městská rada začala úřadovat na radnici v roce 1444 a podle zvyku se skládala z 12 přísedících radních (konšelů) a obecních starších.²⁹ Konšelé se měsíčně střídali v úřadu purkmistra, který měl na starost obecní pokladnu a městskou pečeť. Na konci 15. století začínala být dosud jednotná městská agenda rozdělována, a tak postupně nacházíme správce obecních statků, úředníky bílého piva, úředníky solní, fišmistry, správce mlýnů a dvorů a další úřady.³⁰ Od počátku byly samostatnými úřady byly přísedící (radní) písař a městský rychtář, kteří postupně rozšiřovali své pravomoci. Nejpozději po roce 1515 měl radní písař k ruce písaře mladšího a pro soudní účely služebníka přísedícího, který „*ku právu strany obesílat*“.³¹

²⁴ F. Levý, Dějiny, s. 23-25.

²⁵ Tamtéž, s. 46-50.

²⁶ Alena NACHTMANNOVÁ, Stavební činnost v Rakovníku v letech 1515-1530 ve světle rakovnické knihy počtů, in: Rakovnický historický sborník 1, Rakovník 2000, s. 7-25.

²⁷ Interiér Pražské brány je dnes přístupný v prvním patře přes schodiště z pozemku Muzea T.G.M. v Rakovníku.

²⁸ Podrobněji Vladislav RAZÍM, K stavební podobě městského opevnění v Rakovníku. Památky středních Čech 2, 1987, s. 97-114.

²⁹ F. Levý, Dějiny, s. 23.

³⁰ Tamtéž, s. 148-150.

³¹ Tamtéž, s. 149.

Značnou prestiž měla rakovnická škola, která patřila po celé 16. století mezi školy partikulární. Podle počtu žáků měla čtyři nebo pět tříd. V čele stál správce, obvykle bakalář, někdy i univerzitní mistr. Ten také s kolegou vyučoval ve vyšších třídách. Ve třetí třídě působil kantor, učitel hudby a kostelního zpěvu. Kantor s pomocníkem měli na starost chrámový sbor. Správce a kantor ve škole bydleli a od roku 1567 měli od obce ustanoven pevný pololetní plat. Kantor vytvářel kalendář do městské kanceláře, za který dostával také zapláceno.³²

Žáci, kteří bydleli ve školní „burse“, dostávali společně od města „expensi“, tedy například v roce 1625 částku 30 grošů míšeňských na týden. To byl příspěvek na jejich stravu, k němuž navíc třikrát ročně – o Velikonocích, Svatodušních svátcích a Vánocích – měli na přilepšenou dalších 30 grošů.³³ V zápisech o rozličných vydáních je v roce 1625 záznam, že město platilo za mytí misek, ze kterých žáci jedli.³⁴ Je pravděpodobné, že jiné drobné práce platili bohatší měšťané, jejichž dítě právě školu navštěvovalo. Úpadek přišel v první polovině 17. století, kdy správa školy přešla plně do rukou rakovnického děkana a byla změněna na dvoutřídku. V takto omezeném režimu vyučoval pouze kantor, někdy s pomocníkem, pokud se našel. Například učitel Jakub Burgany Poličský byl v roce 1628 přijat za měšťana, aby byl motivován k lepší práci.³⁵ Přestala však platit praxe učitelů „bakalářů“, kteří předtím udržovali vysokou kvalitu výuky.

Zatímco období vlády Vladislava Jagellonského bylo pro město obdobím rozkvětu, v následujících letech nepřehledná situace v domácí politice, a především na Křivoklátě do roku 1542, znamenala pro město mnoho problémů a sporů.³⁶ Mezi lety 1532-1542 se v zástavě královského hradu vystřídali Petr Holý z Chrástu, Oldřich z Hardeka, Albrecht Šlik a Ladislav Popel z Lobkovic. Poté se Křivoklátska opět ujal král a Rakovník mu zůstal věrným. V roce 1547 zaplatilo město mimo jiné vydržování 56 vojáků jako součásti vojenské hotovosti svolané v únoru Ferdinandem I. „na obranu království“. Za odměnu získalo město povolení

³² Dnes jsou tyto kalendáře podrobným zdrojem informací o událostech ve městě, protože do nich písaři zapisovali přesná data odeslání a příjmu zpráv, dobu pobytu vojáků, zápisy o počasí apod. Ve fondu Archiv města Rakovník inventární čísla 84-200 z let 1593-1773. F. Levý, *Dějiny*, s. 192.

³³ Státní okresní archiv Rakovník, Archiv města Rakovník (AMR), inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 12r. V roce 1608 záznamy uvádějí 20 grošů týdně, což dokazuje, že vývoj cen v čase, dnes nazývaný inflace, byl reflektován i v minulosti.

³⁴ „*Anně Fazarce od mytí mis do školy žákovstvu dáno 1 kopa.*“ Státní okresní archiv Rakovník, Archiv města Rakovník (AMR), inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 21r.

³⁵ F. Levý, *Dějiny*, s. 191-197.

³⁶ V. Kočka, *Dějiny Rakovnicka*, s. 42-47.

k prodeji piva v městech pražských.³⁷ Rakovník protonásledující období využil k rozvoji várečnictví stejně jako České Budějovice.

V letech 1557-1579 bylo město znovu zkoušeno spory se správcem hradu Křivoklát. V době, kdy zde uplatňoval vrchnostenská práva arcivévoda Ferdinand, nesměli Rakovníčtí využívat křivoklátské lesy, louky ani stezky v okolí a mnoho z nich bylo za porušení tohoto zákazu dokonce uvězněno. Město si nechalo v roce 1577 odhadnout cenu obecního a měšťanského majetku, zřejmě s výhledem na případné vykoupení z křivoklátského „poddanství“. Odhad byl učiněn na částku 14 232 kop 30 grošů českých.³⁸ Když se stav nezlepšil ani po navrácení Křivoklátu zpět královské komoře, začalo město usilovat o získání úplné svobody. V roce 1582 se navíc městem přehnala morová epidemie.³⁹

Konečně v roce 1588 se podařilo získat majestát, kterým císař Rudolf připojil Rakovník k třetímu městskému stavu v Českém království.⁴⁰ Na zemském sněmu bylo město zařazeno za Český Brod, před Rokycany, Vodňany, Poličku a Dvůr Králové. Následovalo období nového rozkvětu. V roce 1597 koupili Rakovníčtí manský statek Všetaty, tedy tvrz a ves Všetaty s poplužním dvorem, pivovarem, dvěma mlýny a výsadní hospodou, pustou ves Loučko, ves Chlum s výsadní hospodou a dvůr v Pustovětech.⁴¹ O dva roky později přesídlila do Rakovníka dočasně královská komora. Příčinou byla nová morová epidemie, která se na rozdíl od roku 1598 městu vyhnula.⁴²

Války s Osmanskou říší i narůstající královské dluhy, za které město ručilo, způsobily na začátku 17. století nové starosti. František Levý v roce 1896 zhodnotil situaci takto: „Berně, výkup z poddanství křivoklátského, neustálá rukojemství a spojené s ním nesnáze, udržování vlastního vojska, zbytečná stíhání paličů od půlměsíce najatých,⁴³ vše to znuznilo Rakovník za posledních dob Rudolfova slabého vladařství k neuvěření.“⁴⁴ Objektivní zhodnocení pramenů

³⁷ F. Levý, Dějiny, s. 86.

³⁸ F. Levý, Dějiny, s.96. Podobně Pelhřimov a Říčanský viz Karel KRATOCHVÍL - Pavel HOLUB a kol., Kniha o koupi Pelhřimovského statku. Edice pamětního spisu o sporu pelhřimovských měšťanů svrchností z druhé poloviny 16.století, Pelhřimov 2017.

³⁹ F. Levý, Dějiny, s. 97.

⁴⁰ Tamtéž, s. 100. Originál uložen v AMR, listina č. 8, pergamen 31 x 66 cm, stará signatura MJ 65.

⁴¹ Tamtéž, s. 101. Jedná se o vsi, které leží nedaleko od sebe ve vzdálenosti 5-10 km po proudu rakovnického potoka směrem na Křivoklát. Je ovšem třeba zdůraznit, že plná manská práva získal Rakovník až v roce 1602. Podrobně F. Levý, Dějiny, s. 261.

⁴² Tamtéž, s. 104.

⁴³ Mělo se jednat o polovojenské oddíly údajně najaté Turky, aby v zemi zakládali požáry a tím oslabovali nepřítele. Ve skutečnosti byl takto vnímán každý vzniklý požár, což vedlo k neustálému souzení za žhářství každého jen trochu podezřelého v okolí města.

⁴⁴ F. Levý, Dějiny, s. 107.

na sebe teprve čeká a v nástinu je součástí této práce, proto pouze poznamenám, že už v roce 1607 město prodalo Všetaty,⁴⁵ protože nemělo dostatek prostředků na jejich údržbu.⁴⁶ Také spor vedený o vodu s majitelem sousedních Senomat byl nákladný a ukončila jej až jejich koupě v roce 1613.⁴⁷ Rakovník držel Senomaty až do zániku vrchnostenské správy v 19. století.⁴⁸

Za třicetileté války mělo město důležitou zásobovací roli pro všechna vojska táhnoucí mezi Prahou a Plzní. Už v roce 1620 se zde odehrála předehra bitvy bělohorské,⁴⁹ v roce 1631 přepadli město Sasové⁵⁰ a také Švédové si v roce 1648 vytvořili u města základnu před tažením na Prahu.⁵¹ Obnovu zbrzdily další vnější zásahy, především morová epidemie v roce 1680, která město na téměř rok neprodyšně uzavřela.⁵² Vojenské zásahy vymáhající nedoplatky na daních, nepoměr nově vyměřených poplatků vůči skutečnému objemu vařeného piva a nucené vydržování vojska učinily z Rakovníka na konci 17. století zemědělské město střední velikosti. V prvních třiceti letech 18. století došlo v Rakovníku k několika velkým požárům a epidemiím cholery. Rakovnický kraj byl navíc v roce 1714 spojen se Slánským a město ztratilo své postavení krajského centra, protože úřad zde fakticky nesídlil. Nejprve se sídlem krajského úřadu stala Praha a následně Slaný. Po celý zbytek 18. století zůstal proto Rakovník jen málo významným městečkem, ačkoli titul krajského města mu zůstal až do roku 1849.⁵³

Během válek o rakouské dědictví ležely ve městě francouzské a pruské posádky, v roce 1768 zde pobýval s armádou pozdější císař Josef II. V roce 1790 byl ve městě zřízen regulovaný magistrát, byl ustaven hospodářský správce a vedle purkmistra stanul v čele města zkoušený

⁴⁵ Ves jihovýchodně od Rakovníka, zakoupená v roce 1597.

⁴⁶ F. Levý, Dějiny, s. 108.

⁴⁷ Tamtéž, s. 110-112.

⁴⁸ Po zavedení samosprávy obcí v roce 1852 Senomaty získaly zpět právo vlastních volených orgánů. Tím přestala být obec podřízena Rakovníku jako vrchnosti. Více Jaroslav RYBA, Senomaty. Dějiny městečka, městyse a obce, Praha 1960, s. 37.

⁴⁹ Ve výročním roce 2020 vznikl v rámci Muzea T. G. Masaryka v Lánech projekt sloužící k popularizaci a vědeckému zhodnocení desetidenní bitvy u Rakovníka. Více informací na webu <https://1620.cz>. Také bylo vydáno doplněné vydání publikace Kateřina Blažková a kol., Bitva u Rakovníka 1620: sborník příspěvků. 1. vyd. Rakovník 2011.

⁵⁰ F. Levý, Dějiny, s. 271-277.

⁵¹ Jan ČERNÝ, Švédové a rok 1648 v Rakovníku, in: Rakovnický historický sborník X, Rakovník 2013, s. 5-26.

⁵² F. Levý, Dějiny, s. 298. Podrobnější rozbor morových epidemií Eduard WONDRÁK, Historie moru v českých zemích, Praha 1999; Václav SCHULZ, Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531-1746, Praha 1901; Karel ČERNÝ, Mor 1480-1730, Epidemie v lékařských traktátech raného novověku, Praha 2013.

⁵³ Rakovnický kraj byl součástí krajské správy až do vydání císařských nařízení č. 268/1849 o nové organizaci soudní, č. 255/1849 o nové organizaci správy a prozatímním zákonem obecním č. 170/1849. Rakovník v novém uspořádání zůstal sídlem nově zřízeného politického a soudního okresu. V novém krajském zřízení spadl Rakovník pod kraj Praha. O vývoji rakovnického kraje v této době více Jana KROTILOVÁ, Krajský úřad rakovnický se sídlem ve Slaném, in: Slánské rozhovory 2007. Rakovník, historie, osobnosti, literatura, památky, Slaný 2008.

radní.⁵⁴ K výrazné změně v postavení i prosperitě Rakovníka došlo v 19. století a zejména při obnově po povodních v letech 1872 a 1882 se město snažilo více orientovat na okolní průmysl (cukrovary, šamotové cihly) a chmelové trhy, takže se Rakovník postupně stával nejen zemědělsko-potravinářským, ale i průmyslovým městem.

Velkou událostí se stala přeměna rakovnické hlavní školy na reálku v roce 1833. Rakovnická reálka je tak nejstarší školou tohoto typu v Čechách.⁵⁵ Snahy o kulturní povznesení města pokračovaly založením veřejné knihovny a stavbou budovy soudu (1840), který do města přivedl vzdělané úředníky. Ve městě byly zřízeny poštovní (1842) a telegrafní úřad (1868), okresní nemocnice (1878) a především v roce 1871 byl Rakovník připojen odbočkou z Lužné na Buštěhradskou dráhu. Následovalo přímé železniční spojení nyní okresního města s Berounem, Blatnem, Mladoticemi a Louny.⁵⁶

V době působení Zikmunda Wintera (1846-1912) a Františka Levého (1844-1920)⁵⁷ docházelo k výstavbě mnoha veřejných budov, opravovaly se památky, zejména děkanský chrám sv. Bartoloměje. Zakládaly se parky, byl regulován Rakovnický potok, vysoušely se rybníky na předměstích, opravovaly a stavěly se cesty. Za nový zlatý věk města je považováno období mezi lety 1893-1910, kdy byl starostou Josef Čermák. V této době se rozvíjí známé rakovnické firmy – továrna Stadion (jízdní kola), továrna firmy František Otta (mýdlo a tuky), slévárna a strojírna Linhart (mj. sušárny chmele), továrna na dlaždice „RAKO“ a také akciový pivovar navazující na starou tradici hlavního zdroje měšťanské obživy.⁵⁸

V době Československé republiky rozvoj pokračoval až do roku 1938. Po mnichovské dohodě se Rakovník stal příhraničním městem. V roce 1942 odtud byli deportováni místní Židé do Terezína a židovská obec zde zanikla. Za zmínku stojí fakt, že tóra z místní synagogy byla už před válkou odvezena do USA a dnes patří židovské obci města New York.⁵⁹ Po druhé světové

⁵⁴ Jan ČERNÝ, Archiv města Rakovník 1319-1945 (1962), evidenční pomůcka č.865, Státní okresní archiv Rakovník, Rakovník 2010.

⁵⁵ Podrobně Josef KONÍČEK a kol., Sto let reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení reálky v Rakovníku. Díl I. Dějiny, vzpomínky, význam, Rakovník 1933.

⁵⁶ Jakub HAJÍČEK, Stavba místní dráhy z Rakovníka do Mladotic v letech 1897-1899, in: Rakovnický historický sborník V, Rakovník 2004, s. 145-159.

⁵⁷ **František Levý** v letech 1866-1869 pomáhal Františku Hovorkovi při záchraně rakovnického archivu a současně z materiálu těžil články, které publikoval v časopise Památky archeologické. V roce 1886 vyšla jeho první tištěná práce Rakovnické pověsti. Dále působil v Brně a Přerově, kde se stal také kustodem místního muzea. Pochvalné hodnocení se Levému za jeho práce dostalo od Antonína Truhláře a od Čenka Zíbrta.

⁵⁸ Jan ČERNÝ (ed.), Rakovnické paměti 19. století. Edice vyprávěcích pramenů. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce, Praha 2010; Petra BURGEROVÁ, Podnikatel a starosta Josef Čermák a jeho činnost v Rakovníku na přelomu 19. a 20. století, in: Rakovnický historický sborník V, Rakovník 2004, s. 83-144.

⁵⁹ Židé na Rakovnicku a holocaust [online]. 3zsrako.cz [cit. 20.6.2021].

válce se změnila tvář města zejména díky výstavbě panelových sídlišť. Historické jádro města tvoří dnes městskou památkovou zónu.⁶⁰

Mapa č. 1: Rakovník s okolím na Müllerově mapě Čech z roku 1720⁶¹

⁶⁰ Vladislav RAŽÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, Rakovník 2013.

⁶¹ Zdroj: <https://ags.cuzk.cz/archiv/> [24.7.2022]

3. Archiv města Rakovník

Stejnomený archivní fond a materiál v něm obsažený patří k základním pramenům pro poznání historického vývoje města Rakovníka a jeho správy.⁶² Obsahuje dokumenty vzešlé z činnosti městské kanceláře od 14. století do roku 1945. Fond byl inventarizován v letech 2000-2010. V současné podobě zahrnuje 2121 inventárních jednotek s rozsahem 125,9 m.⁶³ Z původního městského archivu bylo během pořádacích prací vyčleněno několik samostatných fondů. Především byly odděleny písemnosti cechovní a Archiv městečka Senomaty. Vzhledem k tomu, že fond byl v minulosti různě pořádan, je nutné se vyrovnávat se staršími signaturami.⁶⁴

Jan Renner (1869-1959)⁶⁵ ve třicátých letech sepsal podrobnou historii a soupis městského archivu, jehož počátky můžeme vidět ve výstavbě „skryše“ v kostele sv. Bartoloměje v roce 1549.⁶⁶ Během třicetileté války byly městské knihy a listiny obětmi vzteku vojáků, kteří v radničních sklepeních ani v kostele nenašli hledanou kořist. Místo cenností a peněz vytahovali z truhel a skryší městská privilegia a smlouvy. V této době se mnoho listinného materiálu dostalo do rukou jednotlivců, kteří se cenné písemnosti snažili zachránit. Po roce 1648 byly pozůstalé knihy a listiny uloženy do komory ve Vysoké bráně, kde ležely nepovšimnuty až do roku 1861.⁶⁷

V tomto roce znovuobjevil staré písemnosti vyučený malíř pokojů, velký vlastenec a spoluzakladatel městské knihovny František Hovorka (1801-1873). Nejprve na radnici našel nahromaděné spisy z konce 17. století a rozhodl se staré památky zachránit pro budoucí generace. Následně zjistil, že starší dokumenty jsou naskládány ve výklenku Vysoké brány a čekají pod nánosy ptačího trusu na záchranu. Bohužel během převozu z brány do vyčleněného radničního pokojíku, kde Hovorka vytvořil první skutečnou spisovnu, bylo mnoho knih a listin ztraceno. V dobové paměti zůstává, že dvě třetiny původního archivu byly při převozu zničeny. Staré knihy a listiny měly být házeny na žebříňák a přihlížející si domů odnášeli „suvenyry“, z nichž mnohé byly později používány na kornouty v krámech nebo pro balení tabáku.⁶⁸

⁶² Státní okresní archiv Rakovník, Archiv města Rakovník NAD 187.

⁶³ Jan ČERNÝ, Inventář Archiv města Rakovník 1319-1948 (1962), ev. č. 865, Rakovník 2010.

⁶⁴ Jan ČERNÝ, Archiv města Rakovník: poznatky z uspořádání kmenového fondu Státního okresního archivu v Rakovníku, in: Rakovnický historický sborník IX, Rakovník 2012, s. 215-253.

⁶⁵ Podrobněji k jeho působení Jan ČERNÝ, Renner a rakovnický městský archiv v první polovině 20. století, in: Městské archivy a městští archiváři, Brno 2010, s. 199-211.

⁶⁶ Jan RENNER, Historie a soupis archivu královského města Rakovníka, Rakovník 1937, s. 4.

⁶⁷ Tamtéž, s. 6.

⁶⁸ Tamtéž, s. 10.

K dalším ztrátám ovšem přispěl sám Hovorka. Půjčoval spisy ke studiu každému, kdo o ně projevil zájem. Listiny, které nepovažoval za zajímavé, využíval pro vazbu konvolutů a knih v městské knihovně.⁶⁹

Po jeho smrti v roce 1873 zůstal archiv součástí městské knihovny a díky Zikmundu Winterovi byly některé rukopisy odevzdány do Národního muzea.⁷⁰ Winter také zpopularizoval rakovnický archiv svými „Rakovnickými obrázky“.⁷¹ Po jeho odchodu do Prahy v roce 1884 až do příchodu Jana Rennera v roce 1906 byl archiv opět ponechán svému osudu a díky nešetrnému zacházení se poškodily nebo ztratily další jeho části.⁷² Jan Renner přišel do Rakovníka jako muzejní správce, ale velice brzy mu byl svěřen také městský archiv. Vystudovaný učitel neměl s podobnou prací do té doby zkušenosti, ale díky vydatné pomoci studenta historie, pozdějšího archiváře města Plzně Fridolína Macháčka se brzy vpravil do základů tehdejší archivní práce. Skutečného vzdělání v oboru se mu částečně dostalo až v červnu 1919 v rámci šestitýdenního archivního kurzu v Praze. Během pořádání archivu přesto nezohledňoval provenienční princip, který se již začínal uplatňovat.⁷³

Renner zachoval uspořádání městských knih zavedené Hovorkou, zato registraturu nově rozřadil podle věcných skupin a vytvořil lístkový katalog s registry. Jelikož od dvacátých let začal knihy amatérsky vázat a konzervovat, vytvářel konvoluty, které dnes spojují z diplomatického hlediska zcela rozdílný materiál. Naopak některé fragmenty původních městských knih vyhodnotil jako akta a zařadil do registratury. Vzniklé svazky zařadil chronologicky mezi původní knihy z Hovorkova období a jím pořízený soupis také ukazuje smísení městské agendy s cechovní.⁷⁴

V roce 1931 navštívil rakovnický archiv Václav Vojtíšek,⁷⁵ který se Rennera zastával před městskou radou a chválil jeho práci, přestože byla v rozporu s Vojtíškem publikovanými

⁶⁹ Tamtéž, s. 7-18.

⁷⁰ Dnes jsou tyto jednotliviny součástí Topografické sbírky F Archivu Národního muzea.

⁷¹ Zikmund WINTER, Starobylé obrázky z Rakovníka, Praha 1886

⁷² J. Černý, Archiv města Rakovník, s. 220.

⁷³ J. Černý, Archiv města Rakovník, s. 222-224.

⁷⁴ Soupis knih rakovnického archivu in: Jan RENNEN, Historie a soupis archivu královského města Rakovníka, Rakovník 1937

⁷⁵ **Václav Vojtíšek** po studiu historie a pomocných věd na FF UK pracoval v Archivu hlavního města Prahy, který od roku 1921 řídil. Zároveň působil na univerzitě (1921 soukromý docent, 1922–1924 suplující profesor, 1928–1935 bezplatný mimořádný, 1935–1948 bezplatný řádný profesor, 1948–1959 řádný profesor pomocných věd historických). Po roce 1948 svoji činnost zaměřil na vyučování a následně byl pověřen vybudováním Ústředního archivu ČSAV v Praze, jejímž byl členem. Nejnověji jeho životopis zpracoval Pavel VAŠKO, Profesor Václav Vojtíšek. Archivářem od monarchie po socialismus, Praha 2014.

metodickými statěmi. V roce 1935 se archiv přestěhoval z Vysoké brány do Petrovcovy vily, kde zůstal až do roku 1960. Během třicátých a čtyřicátých let Renner archivní materiál hojně využíval pro své regionální publikace a pokračoval v konzervátorských pracích. Po vzniku okresních archivů v roce 1953 se Archiv města Rakovník stal jedním z kmenových fondů rakovnického okresního archivu. Renner odešel do penze na sklonku roku 1957 a stěhování archivu do zámku v Petrovicích u Rakovníka v letech 1960-1961 už se nedožil.⁷⁶

Až do roku 1995 byl v Petrovicích městský fond znovu rozdělený, uložený v několika místnostech a nedostatečně označený. Nejen díky chybějící pomůcce a složité orientaci v materiálu byl badatelsky využíván pouze omezeně. Na přelomu let 1995-1996 se celý okresní archiv přestěhoval do novostavby okresního archivu v Rakovníku (Plzeňská 2493), kde je fond uložen dodnes. V roce 2000 přistoupil Jan Černý k pořádacím pracím, které trvaly deset let.⁷⁷

⁷⁶ Jan Renner zemřel 29. června 1959.

⁷⁷ Jan Černý, Archiv města Rakovník. Poznatky z uspořádání kmenového fondu Státního okresního archivu v Rakovníku, Rakovnický sborník historický IX, Rakovník 2012, s. 215-254.

4. Městská správa a městské knihy v Rakovníku

Organizace městské správy se v Rakovníku neodlišovala od jiných královských měst. Kolegium dvanácti konšelů, kteří se střídali v úřadu purkmistra, bylo doplněno dvanácti obecními staršími a šesti volenci, z nichž se vybíral rychtář.⁷⁸ Městskou radu obnovoval hradní hejtman na Křivoklátu,⁷⁹ od roku 1588 královský hofrychtář (z pověření královského podkomořího), ovšem nepravidelně, takže jednotlivé úřední roky nejsou stejně dlouhé.⁸⁰ O rakovnickém purkmistrovi je poprvé doložena zmínka k roku 1379.⁸¹

Důležitou postavou městské obce byl rychtář, který slučoval soudní a policejní pravomoc. V Rakovníku si udržel nezávislé postavení i po roce 1547, kdy ostatní královská města byla spravována královskými rychtáři, zatímco do Rakovníka byl dosazen až v roce 1622.⁸² Městský rychtář byl volen vždy na rok a pro zajištění pořádku měl k ruce takzvané čtvrtní hejtmány. Na soudě s ním seděli čtyři přísední konšelé.⁸³ Královští (císařští) rychtáři byli naopak pověřeni správou veškerého obecního majetku. To názorně ilustruje nařízení vydané pro Rakovník v roce 1628,⁸⁴ ze kterého jasně vyplývá důraz na správné hospodaření a pravidelné skládání účtů královské komoře. Císařský rychtář měl i po navrácení obecní správy do rukou konšelů nejvyšší moc nad městem a rada na něm byla v podstatě závislá.⁸⁵ Tato skutečnost byla zmírňována osobnostmi těchto rychtářů, kteří často v mezidobí působili v městské radě. Nejprve Jan Kavan z Čejkov konšel mezi lety 1631-1634,⁸⁶ později Daniel Slach z Hřivic v letech 1659, 1662-1664 a 1672.⁸⁷

Majetkové převody a smlouvy probíhaly ústně a před svědky, později byly zlistňovány městskými notáři.⁸⁸ Postupně se písemná agenda přesunula na radní (přísežné) písaře.⁸⁹ Jejich povinností bylo především zanášení radních usnesení, vyhotovování smluv a kšaftů,⁹⁰

⁷⁸ M. Ďurčanský, *Česká města*, s. 114.

⁷⁹ F. Levý, *Dějiny*, s. 33.

⁸⁰ F. Levý, *Dějiny*, s. 140.

⁸¹ Karel BOROŤ (ed.), *Libri erectionum II*, Praha 1878, s. 162.

⁸² F. Levý, *Dějiny*, s. 323.

⁸³ F. Levý, *Dějiny* s. 143-148.

⁸⁴ AMR, inv. č. 82, kniha č. 67, fol. 188v-191r.

⁸⁵ Vzájemný vztah podřízenosti ilustruje upravená přísaha konšelů „císařskému rychtářovi“. AMR, inv.č. 82, kniha č. 67, fol. 121r.

⁸⁶ Císařský rychtář mezi lety 1624-1626; 1628-1630;⁸⁶1635-1638; 1640-1643. M. Ďurčanský, *Česká města*, s. 100.

⁸⁷ Císařským rychtářem 1673-1674; 1677-1679. F. Levý, *Dějiny*, s. 324.

⁸⁸ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst, život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890, s. 746.

⁸⁹ F. Levý, *Dějiny*, s. 34.

⁹⁰ Závěť sepsaná radním písařem za přítomnosti svědků měla vždy právní závaznost. Příjmy z poplatků za tyto práce byly jedním z hlavních příjmů těchto úředníků.

sepisování listů a také vyhotovování závěrky obecních počtů.⁹¹ S jejich činností proto úzce souvisí vývoj městských knih.

4.1. Městské knihy

Jedním z důležitých pramenů pro poznání nejen místních dějin jsou městské knihy. Přestože jejich zkoumání u nás započalo už v 19. století, chyběla mu metoda. Sloužily například pro sestavení některých oddílů Archivu českého⁹² i jako zdroje monografií o dějinách jednotlivých měst. V tomto případě je nutné zmínit především Tomkův Dějepis města Prahy⁹³ a také František Levý v Dějinách královského města Rakovníka v textu odkazuje na knihy v městském archivu. Ostatně už samotný pojem „městská kniha“ nebyl dlouho jasně definován.⁹⁴ V našem prostředí považujeme za průkopníka vědeckého zkoumání městských knih Václava Vojtíška, který je také autorem nejčastěji přijímané definice „...knihy městské jsou knihy vedené od úřadů městských k potřebám úředním...pro pojištění práv města i jednotlivých měšťanů...“.⁹⁵ V otázkách typologie městských knih došlo naposledy k významné revizi v rámci projektu Libri civitatis v letech 2009-2015.⁹⁶

Podle této typologie je nutné rozlišovat dvě hlavní skupiny:⁹⁷

- 1) Knihy k pojištění práv městské obce jako celku
- 2) Knihy k pojištění soukromých práv jednotlivých měšťanů

⁹¹ F. Levý, Dějiny, s.148.

⁹² František PALACKÝ (ed.), Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z archivů domácích i cizích I, II a IV, Praha 1840-1846.

⁹³ Václav Vladivoj Tomek, Dějepis města Prahy I-XII, Praha 1855-1901.

⁹⁴ Podrobnější rozbor Ludmila SULITKOVÁ, Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích), Archiv Akademie věd ČR, Praha 2004, s. 11-65.

⁹⁵ Václav VOJTÍŠEK, O studiu městských knih českých, zvláštní otisk z Věstníku České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1916, s. 4. Článek byl publikován ve 24. ročníku už v roce 1915.

⁹⁶ Projekt byl realizován ve spolupráci Katedry historie Filozofické fakulty UJEP v Ústí nad Labem, Katedry pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty UK v Praze, Archivu hlavního města Prahy a Archivu města Brna. Podstatou projektu, realizovaného v rámci grantových projektů GA404/09/0214 (2009-2011) a GA13-09254S (2013-2015), byla revize zastaralého soupisu městských knih a jeho rozšíření za rok 1526 formou databáze přístupné on-line. Kromě databáze vznikla ediční řada Libri civitatis, která zpřístupňuje významné nejstarší městské knihy českých a moravských měst a dosud v ní bylo vydáno deset svazků. Podrobnosti a přístup do databáze lze získat na <http://www.libricivitatis.cz>

⁹⁷ Sama typologie nebyla publikována, ale je k dispozici na <http://www.libricivitatis.cz/files/typologie.pdf>

Tyto kategorie se dále dělí podle obsahu na podskupiny. Základní členění je následující:⁹⁸

Knihy k pojištění práv městské obce jako celku

- 1) Knihy pamětní / knihy smíšené
- 2) Knihy městské správy
 - a) Knihy městského zákonodárství
 - b) Knihy městského hospodářství
 - c) Knihy městské správy v užším slova smyslu
 - d) Správa městských statků

Knihy k pojištění soukromých práv jednotlivých měšťanů

- 1) Knihy městského soudnictví (sporného / trestního soudů všech druhů – radní, zahájený, rychtářský, kmetcí)
- 2) Knihy soudnictví nesporného
- 3) Knihy cechovní a živnostenské

Nejstarší úřední městská kniha v Čechách byla založena v Praze kolem roku 1280 protonotářem krále Přemysla Otakara II., který z panovnické kanceláře přešel do městských služeb, kde působil asi deset let.⁹⁹ Z Prahy pochází také nejstarší dochovaná městská kniha ve střední Evropě, Památná kniha Starého Města pražského z let 1310-1518, plným názvem Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorabilium Veteris Urbis Pragensis.¹⁰⁰ Jako trvalá instituce byly knihy do městské správy přebírány zejména ze saských měst. V Čechách a na Moravě mělo nejspíše před koncem 14. století každé město založeno svou městskou knihu.¹⁰¹ Přestože šlo o nápodobu cizích vzorů, písemná potřeba fixace správních, hospodářských a právních záležitostí městské obce a jednotlivých měšťanů by stejně vedla k hledání způsobů trvalého zajištění. Osvojování cizí praxe tak bylo logickým řešením, vycházejícím z praktické potřeby.

Zápisy pojišťující individuální práva měšťanů, vzešlá z činnosti městské rady, byly prvním zaznamenávaným soukromoprávním aktem mimo nesporné soudnictví. Další byly zápisy

⁹⁸ Záměrně jsou zde vynechány kategorie týkající se pouze Prahy a horních měst.

⁹⁹ L. Sulítková, Vývoj městských knih, s. 40, pozn. 4.

¹⁰⁰ Archiv hlavního města Prahy nechal vyrobiť 22 ks faksimile této kulturní památky. Papírová kniha o rozměru 37,5x28 cm má 297 listů. Edičně byla zpracována: Hana PÁTKOVÁ (ed.) ve spolupráci s Věrou Smolovou a Alešem Pořízkou [překlad do němčiny Filip Charvát, překlad do latiny Jiří Matl], Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310-1518, Praha 2011.

¹⁰¹ V. Vojtíšek, O studiu městských knih, s. 22.

důležité pro vývoj a samotnou správu města jako celku. Jednalo se o zápisy „pro paměť budoucí“ a díky nim je většina nejstarších dochovaných městských knih řazena mezi knihy památné.¹⁰² Protože vývoj městských knih byl pevně spjat s městskými písaři a jejich kanceláři, nelze jejich zkoumání oddělovat. V této souvislosti je také zajímavé zkoumání neúředních zápisů, které písaři do městských knih vkládali.¹⁰³ Biblické odkazy, dobové pranostiky a přísloví nebo různé verše na pány konšely jsou dodnes zvláštním kulturním svědectvím. Protože záměrem této práce není podrobný rozbor, jen pro ilustraci si dovoluji ocitovat záznam otevírající rokovní registra Rakovníka z roku 1617:

„Kdo chceš při těchto knihách čeho žádati,
hled' k zaplacení toho peníze míti,
nebudeš do nich nic psáno též z nich čteno,
leč dobrou mincí bude zaplaceno“.¹⁰⁴

Pro období středověku a raného novověku existuje v české historiografii množství prací zaměřených na jednotlivé městské kanceláře.¹⁰⁵ Při práci s tímto materiálem je nutné neustále zohledňovat individualitu jednotlivých kancelářů i osobností písařů. Ani kodifikace městského práva roku 1579 nevedla k unifikaci vnitřní organizace městských kancelářů.¹⁰⁶ Pro výkon úřadu radního písaře byly nezbytné znalost písma, latiny a od roku 1627 především němčiny. Stylistická pravidla užívaná při sestavování „úředních lejster“¹⁰⁷ odrážely formulářové sbírky,

¹⁰² V. Vojtíšek, O studiu městských knih, s. 24.

¹⁰³ Z. Winter, Kulturní obraz, s. 748.

¹⁰⁴ Z. Winter, Kulturní obraz, s. 749 (citovaná pasáž odkazuje na Archiv města Rakovník, inv. č. 216, kniha č. 201, 1617-1620 Registra rokovní). Pokud se jednalo o zápis pojišťující právní nárok, zejména při převodu nemovitostí, musel být zaplacen „správní“ poplatek, stejně jako při zápisu do desek zemských.

¹⁰⁵ V kontextu měst je nutné zmínit především studii, která položila základ dalšímu zkoumání. Jindřich ŠEBÁNEK - Sáša DUŠKOVÁ, Česká listina doby přemyslovské. III. Listina měst a jejich obyvatel, in: Sborník archivních prací 6, 1956, s. 99-158. Dále Rostislav NOVÝ, Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310–1526, katalog, in: Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica IV, Praha 1963. Podrobný rozbor bibliografie například Ludmila SULITKOVÁ (ed.). Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih, Ústí nad Labem 2010. Z novějších regionálních prací je nutné zmínit Václav STARÝ, Městští písaři v Prachaticích v 16. Století, in: Zlatá stezka (sborník Prachatického muzea), ročník 25, Prachatice 2018, s. 91-120; Marek ĐURČANSKÝ, Písaři městských kancelářů a předbělohorská univerzita: na cestě k širšímu pohledu, in: Úřední písemná kultura v českých a moravských městech ve středověku a raném novověku = Die amtliche Schriftkultur in böhmischen und mährischen Städten in Mittelalter und Früher Neuzeit = Official written culture in Bohemian and Moravian towns in the Middle Ages and early modern era, Praha 2018 s. 219-236; Petr RAK, Správa města Kadaně v letech 1465-1620. (=Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia historica 14), Ústí nad Labem 2014.

¹⁰⁶ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Městské kanceláře a jejich význam pro studium středověkých a raně novověkých urbánních dějin (na příkladu Čech a Moravy), in: Mesto a dějiny (= The City and History), Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, ročník 5, Košice 2016, s. 30.

¹⁰⁷ Zatímco pojem listina prosadil František Palacký pro specifický druh úředních dokumentů, které zachovávají písemné svědectví o právním jednání a mají ustálenou strukturu. Pojem „leystro“ je staročeským označením

využívané od konce 13. do 15. století.¹⁰⁸ Dalšími využívanými pomůckami byly tituláře, kalendáře a po roce 1526 také tištěná usnesení zemského sněmu.¹⁰⁹ S rozrůstající se agendou a specializací městských úředníků bylo nutné začít jednotlivé oblasti v knihách oddělovat.

V této práci jsem mimo jiné vycházela z purkmistrovských register,¹¹⁰ což byl přehled o stavu příjmů a výdajů obecní pokladny, sestavovaný purkmistrem za jeho funkční období nejméně jedenkrát týdně. Důležité je, že tato registra evidovala pouze hotové peníze. V případě partykulářů se mohou finanční záznamy mísit se stavy obilních, pивních a dalších register. Purkmistrovská registra byla výchozím podkladem pro sestavení knih počtů, které ročně zhotovoval radní písař, který už zanášel také celkové bilance ostatních úředníků.

Registra příjmů a vydání obecních se ve větší či menší míře dochovala v mnoha městech. Užívané pojmy příjmy a vydání lze považovat za soudobé české výrazy německého Einkommen a Ausgabe.¹¹¹ Zatímco pro zařazení archivního materiálu mezi hospodářské záležitosti je užívání těchto pojmů vhodné, pro přejímání účetní terminologie už nikoli. Současné účetní názvosloví označuje jako příjem pouze skutečný peněžní tok, tedy reálný příjem peněz. Oproti tomu výdaj znamená úbytek, skutečně vyplacených prostředků. Naši předci ovšem na rozdíl od soudobých účetních nerozlišovali časové hledisko a zapisovali své peněžní operace vedle sebe bez ohledu na to, zda peníze měly být teprve přijaty nebo už v pokladně byly. Takové záznamy dnes označujeme jako výnosy. Jejich opakem jsou náklady. Hezkým příkladem jsou peníze na cestu. Zatímco někdy „...*vyslání na Křivoklát za příčinou vzdání statku ...utrátili*“¹¹² takže písař už vyúčtoval skutečně vydané peníze, jindy zapsal „*Panu Primatoru do Měst Pražských jedoucimu v příčině pokojení věřitelů v Interesse*“.¹¹³ Tedy záznam neříká, zda částka byla vyplacena v celku nebo jde o zálohu, kterou pan purkmistr ještě vyúčtuje.¹¹⁴

veškerých úředních písemností, vzniklý disimilací hlásek z latinského slova *registrum*. Jiří REJZEK, *Český etymologický slovník*, Praha 2001, s. 336.

¹⁰⁸ J. Vojtíšková, *Městské kanceláře*, s. 32.

¹⁰⁹ Tyto tisky se staly základem edice *Sněmy české* od léta 1526 až po naši dobu vydávané v letech 1877-1939.

¹¹⁰ Častými synonymy jsou purkmistrovské rejstříky nebo také partykuláře. Pojem partykulář je českou odvozeninou německého *partikulär* označující dílčí nebo neúplné záznamy. Někteří purkmistři si vedli podrobné partikulární účty, ze kterých pak sestavovali celkové součty. Přestože mezi registry a partykuláři byly rozdíly, často se zaměňovaly.

¹¹¹ Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Historická účetní terminologie v českých zemích v pozdním středověku a raném novověku*, in: *Studia historica Brunensia* LXVII/1, Brno 2020, s.21.

¹¹² AMR, inv.č.1385, *Knih příjmů a výdajů 1607-1608*, fol. 2r.

¹¹³ AMR, inv.č.1412, *Partikulární účty purkmistrů 1630-1635*, fol. 91v.

¹¹⁴ Tento konkrétní záznam 289 zlatých 6 krejcarů a 3 haléřů svojí přesností naznačuje skutečné vydání, ale nelze vylučovat ani nějaký předem propočtený odhad na základě výše dluhů podle věřitelů s nimiž se měl setkat.

Z knih účetního charakteru je nejstarší dochovanou rakovnickou knihou rejstřík berně a královského úroku z let 1436-1449.¹¹⁵ Ačkoli existovaly základní termíny pro vybírání berní i šosu, bylo obojí v Rakovníku vybíráno nepravidelně, podle potřeby královské komory. Hospodaření města nepočítalo s větší aktivní hotovostí. Náhlé výdaje byly sanovány půjčkami, jejichž umořování opět probíhalo nahodile podle průběžné výše příjmů.¹¹⁶ František Levý jednoznačně uvádí, že od roku 1494 bylo vedení městských knih v Rakovníku výhradně české.¹¹⁷ Podíváme-li se na inventář Archivu města Rakovník, knihy zařazené do předmagistrátního období jsou často vedeny vícejazyčně.¹¹⁸ Tuto skutečnost však v kontextu Rennerových převazeb je nutné brát jako popis aktuálního stavu, který v době, kdy Levý archiv zkoumal, ještě neexistoval. Měnovou jednotkou užívanou v zápisech je až do třicátých let 17. století český groš.¹¹⁹ Nejpozději r. 1633 začínají být záznamy vedeny v rýnských zlatých.

V roce 2004 byl v osobním fondu historika Rostislava Nového objeven text nepublikované studie „Nejstarší městské knihy okresního archivu Rakovník“.¹²⁰ Zde najdeme rozbor rakovnických městských knih do roku 1526 a především rozbor předpokládaných i známých deperdit. Celkem odhaduje Nový počet městských knih vedených v letech 1384-1526 na dvojnásobný oproti dochovanému stavu.¹²¹ Nejstarší dochovanou rakovnickou městskou knihou je kniha památná z let 1384-1428 (1523).¹²² Zápisy po roce 1428 mají zcela odlišný charakter než zápisy prováděné v době předhusitské. Zatímco nejprve byla kniha svými záznamy jasně definována jako kniha nesporného soudnictví, v období 1428-1523 jsou zápisy jednak zcela pamětního charakteru, jednak po roce 1448 písař přešel k zápisům trestního soudnictví. Z těchto změn R. Nový odvozuje pravděpodobnost vedení další městské knihy pro záznamy o převodech a změně v majetkové držbě měšťanů.¹²³ Samotná kniha byla nejprve rozdělena na oddíly podle písmen abecedy a díky chronologickým zápisům jednotlivých

¹¹⁵ AMR, inv. č. 1461, kniha č. 720.

¹¹⁶ R. Nový, O nejstarších rakovnických městských knihách, s. 129.

¹¹⁷ F. Levý, Dějiny, s. 149.

¹¹⁸ Jan ČERNÝ, Archiv města Rakovník 1319-1945 (1962) inventář, Státní okresní archiv Rakovník 2010.

¹¹⁹ Písaři v případě použití míšeňských grošů vždy v záznamech tuto skutečnost uváděli. Často jsou záznamy vedle sebe v obou typech grošů.

¹²⁰ Zpracovali, edičně zpřístupnili a úvodní komentář připravili Jan Černý a Bohdan Zilynskyj. Studie Rostislava Nového o nejstarších rakovnických městských knihách, in: Rakovnický sborník historický VI, Rakovník 2005, s. 119-130.

¹²¹ Uvážíme-li, že do přelomu 14. a 15. století se dochovalo 89 knih z našich 37 měst, znamenají knihy z AMR i přesto ojediněle zachovalý soubor.

¹²² AMR, inv. č. 79, kniha č. 64.

¹²³ R. Nový, O nejstarších rakovnických městských knihách, s. 125.

soudních řízení bylo možné snadno vyhledávat záznamy pro případné opisy a pozdější jednání podle jmen účastníků.

Na počátku 16. století byly v Rakovníku založeny speciální knihy – soudní kniha, kniha testamentů a tzv. kniha ortelů,¹²⁴ obsahující zápisy o převodech nemovitostí, zápisy o dlužích, smlouvy, sirotčí záznamy a další. Bohužel z doby před rokem 1555 nejsou doloženy knihy pojišťující práva města jako celku.¹²⁵ Vzhledem k tomu, že velké nákupy Všetat a Senomat proběhly až později, je možné, že nebyla takováto evidence nutná.

Při výběru pramenů pro tuto práci bylo nutné nejprve se vypořádat s tím, na které evidenční jednotky dnešního Archivu města Rakovník odkazoval Fr. Levý. Sám ve své předmluvě k Dějinám královského města Rakovníka vyzdvihuje z archivu „na prameny domácích dějin zvláště bohatý kvatern 126“. Jedná se o **Knihu památnou [1550]-1642**.¹²⁶ Tento konvolut v polokožené vazbě o rozměrech 19,5x29,5 cm je uvozen výkladem Jana Rennera datovaným 28. října 1948. Ve svém rozboru přiřazuje autorství prvních 40 folií Davidu Krinitovi,¹²⁷ ačkoli obsahově jde především o opisy z desek zemských. Přestože kniha obsahuje celkem 217 folií, skutečná foliace tomuto počtu neodpovídá, chybí fol. 1-15, 34 a 175-177. Na mnoha listech jsou moderní marginální poznámky, které Renner připisuje Zikmundu Winterovi. Z různorodého obsahu je nutné zmínit přepisy kvitancí Rudolfa II. za rukojemství císařských dluhů.¹²⁸ Dále je zde předpis rozdělení měšťanů mezi jednotlivé pivovary z roku 1578,¹²⁹ na který odkazuje znovu dekret městské rady z roku 1601.¹³⁰

Následuje **Knih památná 17. století**¹³¹, která se dochovala v původní celokožené vazbě o rozměrech 19 x 31,5 cm a obsahuje 188 folií. Zápisy především ze čtyřicátých a sedmdesátých let 17.století jsou vedeny převážně česky, v případě záznamů souvisejících s císařským rychtářem jednoznačně převládla němčina. Obsahově i časově zcela vybočují gruntovní registra

¹²⁴ Zápisy v této knize obsahují celý průběh projednávaných záležitostí na rozdíl od běžně užívaných stručných zápisů. R. Nový proto považuje tuto knihu za jakýsi vzorový soupis dobové právní praxe.

¹²⁵ R. Nový, O nejstarších rakovnických městských knihách, s. 127.

¹²⁶ AMR, inv. č. 82, kniha č. 67.

¹²⁷ David Vlasák, řečený Crinitus pocházel z Nepomuku, ale v roce 1559 získal v Rakovníku status měšťana, již jako obecní písař. Díky své inteligenci a společenskému vystupování se těšil přízni šlechticů i všeobecné úctě obyvatel Rakovnicka pro svoji aktivní činnost v obecních záležitostech. Od císaře Maxmiliána získal erb a přídomek „z Hlavačova“ za báseň, v níž opěvoval narození a korunovace českých králů. Je autorem mnoha českých a latinských spisů, Balbín mu připisoval mj. „O původu a začátcích českých měst“ z r.1575.

¹²⁸ AMR, inv. č. 82, kniha č. 67, fol. 85r, 89r, 99v, 100r, 101r, 102r, 112v, 113r, 116v, 117r, 118v, 119r, 120r, 122v, 123r, 126r, 127r, 129v, 130r, 132r, 134r, 138r, 139r.

¹²⁹ Tamtéž, fol. 77v, 78

¹³⁰ Tamtéž fol. 83v.

¹³¹ AMR, inv. č. 83, kniha č. 68.

vsi Chlum na foliích č. 30-40. Podle nadpisu byla založena 17. února 1603 za úřadování Václava Píseckého z Třebseka.¹³² Záznamy jsou pouze v rozmezí let 1603-1606. Z pohledu hospodářských záznamů jsou důležité předpisy posudného z let 1642-1646, 1649 a 1670. Poslední dvojstranu tvoří soupis „*Sídla kraje rakovnického kterak poslové obyčejně choditi mají*“, datovaný 29. listopadu 1642. Tento seznam je jakýmsi dobovým ceníkem jejich práce. Denní taxa činila 20 nebo 40 malých peněz (okolí Křivoklátu, tedy vzdálenost 18-20 km).¹³³

Z počátku 17. století se dochovalo torzo **purkmistrovských rejstříků** se záznamy ze srpna a listopadu 1607- ledna 1608.¹³⁴ Jedná se o 6 folií o rozměrech 16 x 32 cm. Zatímco první tři folia neobsahují jméno purkmistra, další je nadepsáno „*Pán Martin Zidowic přijal auřad purkmistrský v pondělí po Třech králich létha 1608. Příjmy a vydání peněz obecních tuto jest poznamenati poručil.*“¹³⁵ Plně zachovalé jsou naopak **Partikulární účty purkmistrů 1630-35**.¹³⁶ Tento konvolut, jehož polokožená vazba z první poloviny 20. století naznačuje, že je dílem Jana Rennera, má rozměry 16,5 x 20 cm a obsahuje 262 folií. Zatímco původní foliace ani paginace se zde nenachází, pozdější dílčí foliace psaná tužkou potvrzuje původní rozdělení na tři části, z nichž první obsahuje 79 fol., druhá 86 fol. a třetí 97 folií. První část zahrnuje neúplnou řadu záznamů od 15. července 1630 do prosince 1633. Část druhá obsahuje záznamy od 20. února 1634 do 5. února 1635. Část třetí obsahuje záznamy od 5. února 1635 do 5. ledna 1636. Přestože jsou záznamy řazeny chronologicky, jejich dílčí rozdělení neodpovídá funkčním obdobím městských rad. Dle podkomořských register provedl v Rakovníku hofrychtěř obnovu rady 29. května 1634, 24. července 1635 a 21. dubna 1636. Podíváme-li se na zápisy z let 1634 a 1635, můžeme stanovit složení městské rady pro jednotlivé roky, jak ukazuje tabulka č. 1.

Na úvodním listu partykuláře „*slovutného pana Diviše*“ je uvedena důležitá poznámka „*Consummatum est in Consilio Reipub[licae] Raconens[is]*“, tento zápis by naznačoval konec funkčního období městské rady. Porovnáme-li údaj s podkomořskými registry královských měst, byla rada obnovena 29. května 1634 hofrychtěřem podkomořského královských měst.¹³⁷ Její funkční období je zaznamenáno od 28. listopadu 1633 do 6. září 1634.¹³⁸ Obnovení rady se

¹³² Syn humanistického literáta působil v letech 1594-1600 v Rakovníku jako radní písař a následně se stal konšelem místo svého zesnulého otce. Spolu se Šimonem Žlutickým je jmenován v roce 1609 na audienci u císaře Rudolfa v Historii české Pavla Skály ze Zhoře. Měl velký osobní podíl na získání kapitálu pro koupi Senomat. Zemřel v roce 1615. F. Levý, Dějiny, s.219.

¹³³ AMR, inv. č. 83, kniha č.68, fol.186v.

¹³⁴ AMR, inv. č. 1385, Kniha příjmů a výdajů obce (fragment) z let 1607-1608.

¹³⁵ Tamtéž, fol. 4 r.

¹³⁶ AMR, inv. č. 1412, kniha č. 671.

¹³⁷ Využito zpracování Marka Ďurčanského in: M. Ďurčanský, Česká města, s. 101-137.

¹³⁸ Tamtéž, tabulka č. 1, s. 106.

shoduje s nástupem Jana Kavana z Čekov do úřadu. Ten v záznamu 30. května 1634 v části vydání poslům zapsal 6 krejcarů „*poslu komornímu, který 3 patenty od Vz[ácné]M[il]o[s]ti přinesl*“.¹³⁹ Lze předpokládat, že jedním z nich bylo právě potvrzení městské rady. Záznamy purkmistrů mají jednotnou strukturu: „*příjem peněžní, vydání poslům a vydání rozličný*“.

V některých měsících jsou záznamy o vydání piva, obroku a soli, které korespondují s pobytem vojáků ve městě. Zde už nejsou objemy přepočítávány na peníze, ale vyjádřeny pomocí měrných jednotek tak, jak pravděpodobně byly evidovány v samostatných registrech. Ještě v roce 1631 byly záznamy rozděleny po týdnech, tedy bylo zohledňováno více časové než věcné hledisko. Tato změna může ukazovat silící tendenci unifikace městské kanceláře i nutnost mít přehled o dílčích druzích vydání v důsledku různých druhů příjmů, které je pokrývaly. Následně se purkmistrovské zápisy ustalují na kapitolách „*příjem peněžítý, vydání poslům, vydání rozličné*“.

Dalším konvolutem jsou **Registra městských úředníků 1618–1622** dohromady s **Registry purkmistrů 1641-1650**.¹⁴⁰ Tato kniha o rozměrech 21 x 32,5 cm v polokožené vazbě obsahuje celkem 287 folií, z nichž prvních 22 obsahuje fragment záznamů městských úředníků, především na fol. 9-16 najdeme záznamy úředníků nad Senomaty z let 1619-1621. Purkmistrovská registra tvoří nepřetržitou řadu od 18. února 1641 do 23. května 1650.

Oproti purkmistrovským rejstříkům je pak **Kniha příjmů a výdajů obce 1625-1679**¹⁴¹ konvolutem hlavních a úředních register. Kniha obsahuje 322 folií v polokožené vazbě o rozměrech 20 x 33 cm se signaturou 131. Zápisy nejsou seřazeny chronologicky, začínají rokem 1625 (fol. 1–51), ale následují záznamy z období od 4. června 1657 do 8. dubna 1658 (fol. 52-75), pokračují zápisy od 14. listopadu 1644 do 24. května 1646 (fol. 78-131) a konečně od 25. července 1663 do 16. července 1664 (fol. 134-169). Pak se střídají obilní a solní registra s příjmy a vydáními dobytka, prokládané příjmy a vydáními hotových peněz z let 1678-1679. Dílčí závěry odvozené z hlavních účtů jsou součástí následujících kapitol.¹⁴²

¹³⁹ AMR, inv. č. 1412, kniha č. 671, část II, fol. 28v.

¹⁴⁰ AMR, inv. č. 1411, kniha č. 670.

¹⁴¹ AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645.

¹⁴² Pro ilustraci struktury zápisů a celkového objemu peněz uvádím v tabulce č. 5 přehled z register za rok 1625.

Tabulka č. 1: Pořadí purkmistrů v partykuláři 1634-1635¹⁴³

Jméno purkmistra	Datum založení partykuláře	Datum provedené kontroly
Jeroným Klatovský	20. února 1634	20. února 1636
Pavel Phanyx	20. března 1634	3. března 1638
p. Diviš [Samson]	17. dubna 1634	13. února 1636
Jan Kavan z Czeykow	29. května 1634	13. února 1636
Adam Mautwiczka	15. května 1634	13. února 1636
Jan Zábranský	26. června 1634	13. února 1636
Jiří Ziakowicz	24. července 1634	13. února 1636
Jan Laner	21. srpna 1634	13. února 1636
Jeroným Klatovský	18. září 1634	20. února 1636
Pavel Phanyx	16. října 1634	3. března 1638
Adam Mautwiczka	11. prosince 1634	13. února 1636
Jakub Buryan	5. února 1635	13. února 1636
Jan Kochanský	5. března 1635	20. února 1636
Jan Zábranský	30. dubna 1635	13. února 1636
Jakub Andres	2. dubna 1635	20. února 1636
Jan Jiří Ziakowicz	28. května 1635	Při odevzdání úřadu téhož léta 1635
Jan Laner	25. června 1635	9. listopadu 1637
Adam Mautwiczka	23. července 1635	záznam chybí
Jan Zábranský	20. srpna 1635	21. ledna 1636
Jan Ziakowicz	17. září 1635	21. ledna 1636
Jan Laner	15. října 1635	21. ledna 1636
p. Jeroným [Klatovský]	12. listopadu 1635	11. února 1636
Jan Diviš Samson	10. prosince 1635	21. ledna 1636

¹⁴³ AMR, inv. č. 1412, kniha č. 671

5. Hospodářství

Přestože se Rakovník stal plnohodnotným královským městem až poměrně pozdě, jeho hospodářský vzestup vycházel z týchž privilegií a výsad hospodářských center, na jejichž základě se rozvíjela královská města ve 14. a 15. století. Blízkost královského hradu, jemuž mělo město poskytovat hospodářské zázemí, byla na jedné straně ku prospěchu, na straně druhé se střetávala hospodářská aktivita měšťanů s představami správců Křivoklátu podobně jako v jiných oblastech bojovala poddanská města s vrchností.

Stejně jako městské obyvatelstvo nebylo homogenní skupinou a zahrnovalo různé řemeslníky, poddruhy i čeládku, tak městské hospodářství spojovalo více oblastí. Jednak bylo nutné spravovat samotné město a hájit práva měšťanů navenek i uvnitř hradeb, jednak bylo nutné potřeby obce financovat. Peněžní prostředky, které procházely městskou pokladnou, ovšem nebyly vždy určeny pro město samé. Především se jednalo o daně a poplatky, jejichž příjemcem byl panovník. Postupem času se města pouštěla do hospodaření ve vlastní režii podobně jako šlechta a k tradičním zdrojům příjmů jako byl prodej piva, vína a soli se přidávalo rybníkářství, hamry a chov dobytka. Mnozí měšťané také vlastnili v okolí půdu a hospodářské dvory, které buď pronajímali, nebo obhospodařovali s pomocí námezdní čeledi.

Každá hospodářská oblast měla přiděleného úředníka, který na ni dohlížel a měl na starosti vedení účetních záznamů. Byli zde úředníci bílého piva, solní, nad ovčínem, nad mlýny, nad rybníky, úředníci nad žitnicí, nad skupováním pšenice k obci, úředníci nad vahou a jiní.¹⁴⁴ V purkmistrovských záznamech jsou někdy uváděni pouze jménem, proto v případech, kdy se nedochovala jejich samostatná registra, je často obtížné ztotožnit dané jméno s přidělenou oblastí. Tam, kde se dochovaly pouze zlomky hlavních register, je možné vytvořit odhad jen celkových objemů peněz, které prošly městskou pokladnou, nikoli rekonstruovat podrobnější strukturu. Názorně je to vidět na roce 1633. Hlavní registra příjmů a vydání z let 1633-1640 se dochovala pouze fragmentárně na čtyřech foliích o rozměrech 16 x 19 cm.

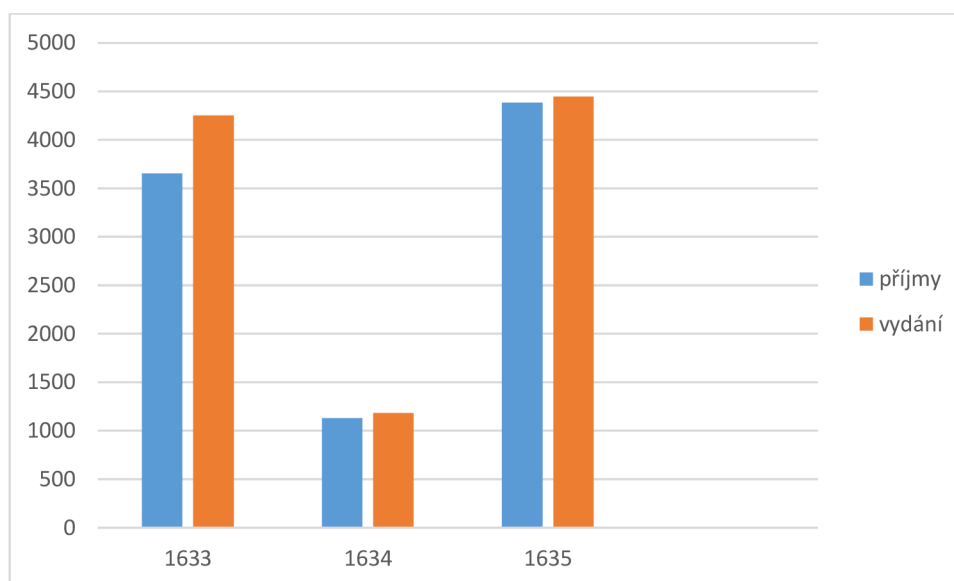
¹⁴⁴ F. Levý, *Dějiny*, s. 138.

Tabulka č. 2: Fragment příjmů a vydání¹⁴⁵

	13.6.1633-15.7.1633	15.5.1634-29.6.1634	15.12.1639-9.1.1940 ¹⁴⁶
příjmy	385 zl. 17 kr.	54 zl. 15 kr.	707 zl. 34 kr.
vydání	475 zl. 15 kr.	67 zl. 10 kr. 50 gr.	724 zl. 12 kr.
rozdíl	-90 zl. 2 kr.	-13 zl. 4 kr. 10 gr.	-17 zl. 22 kr.

Při doplnění údajů z purkmistrovských rejstříků pro období od 3. října 1633 do 26. prosince 1633¹⁴⁷ lze při přepočtu na dny odhadnout roční příjmy a vydání. Je nutné zde upozornit na to, že vzhledem k nerovnoměrnému rozložení příjmů a vydání v průběhu roku, je tento postup skutečně pouze orientační. V souhrnu by pak vypadaly celkové objemy pro léta 1633–1635 tak, jak vyjadřuje graf.

Graf č. 1: Celkový objem příjmů a vydání ve zlatých

Výrazný propad v roce 1634 byl pravděpodobně způsoben častými pobyty vojáků ve městě. Pro tento rok ze záznamů zcela mizí příjmy „od úředníků“, které v roce 1635 tvoří asi jednu čtvrtinu veškerých příjmů. Zbyly pouze příjmy za ovce. Naopak bylo na účet města vydáno různým vojskům 46 sudů piva, které by v dobových cenách měly hodnotu nejméně

¹⁴⁵ AMR, inv. č. 1387, kniha č. 646.

¹⁴⁶ Písař uvozuje text rokem 1640, ale v samotném záznamu je uveden rok 1645 a následují záznamy z roku 1646. Podle změny rukopisu je patrné, že se změnil písař, který nejprve provedl revizi a uvádí příjem převyšující vydání o 142 zl. 40 kr., přičemž následuje výčet chybějící sumy hotových peněz!

¹⁴⁷ AMR, inv. č. 1412, kniha č. 671.

150 zlatých.¹⁴⁸ Další vydání jsou podrobněji popsána v kapitole kontribucí. Jelikož se nedochovala hlavní registra, neznáme výši příjmů za ryby ani za ostatní komodity a tento výkyv nemusel ve skutečnosti být tak výrazný.

5.1. Řemesla a živnosti ve městě

Rakovník nebyl pouze obchodním centrem. Pokud jde o řemesla, byli zde samozřejmě řezníci a pekaři, kteří spolu s pivovarníky zajišťovali obživu lidem ve městě i okolí. Velice žádaným zbožím bylo rakovnické sukno, které s sebou také neslo spory vlivem specializace řemesel a cechovních nařízení. Z bohaté cechovní materie se zachovalo 13 cechovních fondů.¹⁴⁹ Vznik cechu byl podmíněn větším množstvím řemeslníků, aby organizace měla vůbec smysl, proto se často příbuzná řemesla sdružovala. Svůj cech měla tato řemesla: hrnčíři, kováři a koláři, koželuhové, kožešníci, krejčí, mlynáři, pekaři a perníkáři, novoševci, řezníci a mydláři, sladovníci, soukeníci, tkalci, truhláři, zámečníci, puškaři a sklenáři, tesaři, kameníci a příkrývači. Z dalších řemesel byli v Rakovníku zastoupeni rámaři, vlnáři, postřihovači, ševci, zámečníci, nožíři, ostruháři, uzdaři, provazníci, hřebenáři, smolaři, voskaři, bečváři, bednáři a mnohá další specializovaná povolání. Často šlo o jednoho řemeslníka, který provozoval svoji živnost v celém regionu (vyhlášený byl rakovnický kotlář, který spravoval pivovarské pánve). Hrnčířům byla dokonce vyhrazena samostatná ulice. Koželuhové provozovali svoji živnost na „Lubensku“ a měli vykázan vlastní rybníček, odkud směli brát vodu.¹⁵⁰ Na začátku 15. století je doplnili také kožešníci. Tesaři, koláři, bečváři, šindelář a stolař zpracovávali nejčastěji dřevo z okolních lesů, které samo o sobě bylo obchodním artiklem. Zvláštním druhem živnosti pak bylo lazebnictví.¹⁵¹

V okolí města vzkvétalo několik mlýnů. Mlynáři měli specifické právní a hospodářské postavení. Za svoji svobodu platili městu roční daň (tzv. šos, schoss), která jim zajišťovala

¹⁴⁸ V zápisech není specifikováno, zda se jednalo o pivo bílé či černé, lze předpokládat kombinaci, přičemž staré pivo bylo jistě určeno především důstojníkům. Nejnižší cena za sud uváděná v roce 1634 byla 3 zlaté 30 krejcarů. AMR, inv. č. 1411, kniha č. 670.

¹⁴⁹ Státní okresní archiv Rakovník: NAD 1469 Cech hrnčířů, NAD 1593 Cech kovářů a kolářů, NAD 1594 Cech koželuhů, NAD 1595 Cech kožešníků, NAD 1596 Cech krejčích, NAD 1602, NAD 1597 Cech novoševců, NAD 1598 Cech řezníků a mydlářů, NAD 1599 Cech sladovníků, NAD 1600 Cech tkalců, NAD 1601 Cech soukeníků, NAD 1602 Cech mlynářů, pekařů a perníkářů, NAD 1603 Cech truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů a NAD 1604 Cech zedníků, tesařů, kameníků a příkrývačů.

¹⁵⁰ Zřejmě se jedná o prostor směrem k vesnici Lubná, dodnes se tato komunikace jmenuje „V Lubnici“ a protéká zde Černý potok. Později jim byla vykázána také „soukenická“ strouha pod rybníkem „na trávníce“.

¹⁵¹ F. Levý, Dějiny, s. 37-40; s. 162-168.

dědičné držení mlýna. Šosovních mlýnů bylo před Bílou horou při Rakovníku šest,¹⁵² dalšími poplatnými mlýny byly mlýn Pod Hlavačovem a Podhorský mlýn, které se nacházely na Červeném potoce a příslušely pod lišanské záduší spravované Rakovníkem.¹⁵³ Důležitý byl Danielovský mlýn, který město koupilo v roce 1543 za 2 200 kop míšeňských grošů.¹⁵⁴ Tento mlýn byl vyčleněn na obecní mletí sladů a z místní vodní nádrže byla do města vedena voda novou strouhou, na níž město vystavělo v roce 1547 také jez.¹⁵⁵ Když po roce 1610 město začalo stavět nový vodovod, vznikla u mlýna vodárna,¹⁵⁶ odkud voda do Rakovníka vedla podzemním potrubím až do roku 1698, kdy lokální povodeň poškodila vodárnu i mlýn.¹⁵⁷ Voda byla důležitou složkou městského života především kvůli vaření piva.

Pojem pivovarnictví v sobě zahrnoval dvě oddělená řemesla. Prvním bylo sladovnictví, tedy výroba sladu, a druhým samotné vaření a kvašení piva pivovarským mistrem (sládkem). Dobu vzniku cechu sladovníků v Rakovníku neznáme, ale Vysoká brána postavená na počátku 16. století nese již jeho cechovní znak. Cechovní řád sladovnický zpracoval v roce 1571 David Krinit, radniční písař a majitel pivovaru v jedné osobě.¹⁵⁸ Mnozí měšťané se specializovali pouze na sladovnictví, protože obchod se sladem byl samostatným odvětvím a stejně jako rakovnický chmel, měl i rakovnický slad vynikající pověst.

Sladovnické řemeslo jako takové příliš nevynášelo, skutečný zisk vytvářel až prodej sladu. Mnozí sladovníci zároveň vařili pivo, jiní byli součástí pivovarské čeledi. Tito sladovníci měli roční plat 6 grošů, zatímco sládek dostával ročně 10 kop a deputát.¹⁵⁹ Pro výrobu sladu se používaly ječmen a pšenice. Obilí vypěstované v okolí města nestačilo na pokrytí sladovnických potřeb, měšťtí úředníci, odpovídající za skupování pšenice a ječmene pro obecní účely, konkurovali ovšem královským pivovarům na Křivoklátě a v Krušovicích. Nesmělo být používáno méně kvalitní zrno, aby neutrpěla kvalita piva, proto se obilí na slad dováželo i z obcí vzdálených třicet a více kilometrů. Předtím, než se slad dostal do varny pivovaru, musel být semlet. V tomto ohledu hrál v první polovině 17. století důležitou roli výše zmíněný obecní

¹⁵² Tento počet uvádí Levý pro období do roku 1618, ale v zápise z roku 1558 v knize památné (AMR, inv.č. 82, kniha č. 67, fol. 36r) jsou objemy semleté mouky a získaných otrub uvedeny pouze pro pět mlýnů. Pravděpodobně jejich počet mírně kolísal podle toho, jak se dařilo jednotlivým mlynářským rodinám.

¹⁵³ F. Levý, *Dějiny*, s. 41.

¹⁵⁴ Tamtéž, s.87. Tento mlýn byl nazýván také Volfův a Šmídův podle pachtýřů.

¹⁵⁵ F. Levý, *Dějiny*, s. 87.

¹⁵⁶ Dokončena roku 1614.

¹⁵⁷ Josef KLEMPERA, *Vodní mlýny v Čechách I*, Praha 2000, s. 92.

¹⁵⁸ Jan RENNEN, *Rakovnické pivovarnictví od nejstarších dob až do konce XVIII. století*, Rakovník 2012, s. 117-122.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 28-38.

mlýn Danielovský. V souvislosti se sladem najdeme u mlýnů příjem „*od vožení sladů*“, čímž byly míněny várky na semletí určené sladovníkům, za jejichž dopravu vybíral mlynář poplatky.¹⁶⁰

Rakovničtí měšťané měli k vaření piva dobré podmínky i díky pěstování chmele v okolí města. Rakovnický chmel byl tak kvalitní, že se vyvážel do Říše.¹⁶¹ O rakovnickém pivu se poprvé zachoval písemný důkaz v listě krále Jana z 15. září 1319.¹⁶² Pivovary postupně vznikaly z iniciativy právovárečných měšťanů, kteří sami neměli podmínky pro vaření piva ve svém domě, a proto spojením a zaměstnáním zkušeného sládka s pivovarskou čeledí dosáhli stabilní kvality i objemu. Nejen díky tomu se věhlas rakovnického piva rychle šířil.¹⁶³

Původně právo vařit pivo získával každý měšťan, ale jak přibývalo pivovarů a vzrůstal počet obyvatel, přestávalo být právo na vaření piva udělováno. Právováreční měšťané byli přiděleni ke svým pivovarům, jimž odváděli platy za provedené várky. V knize památné, již měl k dispozici také Renner, jak dosvědčuje jeho transkripce jmen, najdeme soupis z roku 1578, kde jsou přidělení měšťané vyjmenováni.¹⁶⁴ V přehledu najdeme pivovary: Krinitovský (městského notáře Krinita), Moravcovský (měšťan Moravec, přišel z Moravy), Pekařovský, Polednovský (majitel Šimon Žlutický, zvaný Poledne), Rathauzský (městský na radnici), Skazilbabovský, Strabovský a Střelecký (patřil spolku střelců). Chybí zde pivovar ve Svobodném domě, který nepodléhal městské správě.¹⁶⁵

Pivo bílé, z pšeničného sladu, se vařilo během celého roku, ale v období od dubna do října bylo zakázáno vařit pivo z ječmene.¹⁶⁶ Vzhledem k vysoké poptávce právě po tmavém (ječném) pivu bylo toto nařízení často obcházeno a zřejmě na konci 16. století přestalo být jeho dodržování vyžadováno úplně. Toto pivo nazývané také staré, někdy červené či černé se vařilo z většího množství chmele a v sudě vydrželo až jeden rok. Ale ať už byla první várka ječná nebo pšeničná, bylo z ní pořízeno ještě takzvané třetí pivo. Na mláto a chmel se napustila nová voda

¹⁶⁰ AMR, inv.č. 1411, kniha č. 670, fol. 2v.

¹⁶¹ J. Renner, Rakovnické pivovarnictví, s. 24. V tomto ohledu je nutné zmínit *Reinheitsgebot*, tedy Zákon o čistotě piva z roku 1516, který nařizoval vyrábět pivo pouze za použití chmele, sladu a vody. Chmel byl tedy důležitou komoditou.

¹⁶² J. Renner, Rakovnické pivovarnictví, s. 15.

¹⁶³ Tamtéž, s. 17.

¹⁶⁴ AMR, inv. č. 82, kniha č. 67, fol. 77v-78v.

¹⁶⁵ F. Levý, Dějiny, s. 127-129.

¹⁶⁶ J. Renner, Rakovnické pivovarnictví, s. 50.

a uvařil se druhý, řídký odvar zvaný pivo řídké nebo patoky. Jeho cena byla asi poloviční oproti původní várci.¹⁶⁷

Pivo se prodávalo na sudy. V Rakovníku byly užívány sudy na dva věrtle „polouvozí“. Věrtel měl čtyři vědra a dvě vědra se nazývala džber. Čtyřvřederní sud měl objem 229 litrů.¹⁶⁸ Největšími odběrateli rakovnického piva byly pražské hostince, což způsobovalo mnoho sporů. Jednak se postupně zvyšoval ungelt a poplatky za koně, kteří pivo vozili, jednak pražští pivovarníci pro sebe vymáhali zákazy čepování cizího piva ve městech pražských. Cesta do Prahy přes Strašecí byla také zpoplatněna. Rakovníčtí sice využívali druhou cestu přes Rudu, Pecínov a Rynholec, ale Strašečtí se všemožně snažili jim v tom bránit. Spor o svobodnou cestu mezi oběma městy byl obnoven i po třicetileté válce a jeho konec přinesly až dvorní dekrety z roku 1788, v nichž byla prohlášena volnost odebírat pivo odkudkoli.¹⁶⁹

Během třicetileté války se v Rakovníku střídalo mnoho vojáků, kteří velkou část piva uvařeného na prodej sami konzumovali, proto se zadlužené město snažilo získat úlevy na odváděných platech. Většinou s malým nebo žádným úspěchem. V průběhu 17. století se snižovala kvalita uvařeného piva a také počet obyvatel. Do jaké míry rakovnické pivovarnictví upadalo, a příjmy se krátily, je stále otázka. Porovnáme-li počty várek z hlavních register, bylo v roce 1625 svařeno deset várek bílého piva,¹⁷⁰ zatímco v období od 14. listopadu 1644 do 24. května 1646 jich bylo devět.¹⁷¹ Oproti dvěma várkám ječného piva v roce 1625, najdeme ve čtyřicátých letech 2 várky piva starého¹⁷² a příjem od osmi osob včetně pana primasa „po srážce nákladu“.¹⁷³

Po Bílé hoře zavedl Ferdinand III. novou dávku z piva, zvanou Penaltaz, „tác pokuty“. Tento pivní tác se spolu s tácem vinným stal trvalým příjmem královské komory.¹⁷⁴ V roce 1645 byl městu po generální vizitaci pivní a vinný tác zdvojnásoben a počítán nadále ze 102,5 osedlých,

¹⁶⁷ J. Renner, *Rakovnické pivovarnictví*, s. 51.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, s. 61.

¹⁶⁹ *Tamtéž*, s. 92.

¹⁷⁰ AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 5r.

¹⁷¹ *Tamtéž*, fol. 81v.

¹⁷² *Tamtéž*, fol. 5v.

¹⁷³ *Tamtéž* fol. 80v.

¹⁷⁴ J. Renner, *Rakovnické pivovarnictví*, s. 112. Renner uvádí mezi lety 1641-1645 celkovou sumu z vinného a pivního tácu 12 728 kop 47 grošů 3 denáry.

ačkoli ve skutečnosti jich měla být stěží polovina.¹⁷⁵ V sedmdesátých letech 17. století už přestávalo být pivo akceptováno i věřiteli, kteří si jej původně vymínili jako úrok.¹⁷⁶

5.2. Příjmy města

Tradičními městskými příjmy již od středověku byly obecní taxy,¹⁷⁷ clo a obchodní monopoly. Clo z bran byla průběžně vybírána brannými, kteří pobírali týdenní plat.¹⁷⁸ Rakovník vlastnil právo vybírat clo v Mutějovicích¹⁷⁹ a na silnici v Lišanech.¹⁸⁰ Přestože výběr těchto cel byl problematický a jejich výnos kolísal,¹⁸¹ zachovala si tato práva výrazný symbolický charakter. Jejich důležitost pro Rakovník dokládá zápis „*Vyzdvižené věci z depositi rathauzni ...kdež náleží schované, 1. Novembris 1631. Předně zamčená truhlice s majestáty, item obzvláště 3 majestátové na clo mutějovický a lišanský, item dvě jistoty J.M.C. krále Matyáše na papíře psaný, item v nově obnovená confirmati majestátů a privileji od J.M.C Ferdinanda...* “.¹⁸²

Město mělo monopol na solní a smolný obchod. Od roku 1545 měl Rakovník také právo prodeje vína, ale město upřednostňovalo obchod s pivem, zatímco s vínem obchodovali spíše držitelé „svobodného domu“. Levý uvádí „roční užitek z vína 300-800 kop“.¹⁸³ Sůl město nejen prodávalo, ale pochopitelně také podle potřeby dokupovalo. Ovčín spotřeboval přibližně 15-20 věrtelů soli ročně¹⁸⁴ a sůl také dostávala dvorská čeleď na vaření a konzervování masa a sýra. V letech 1582-1592 nadto ještě Rakovník obchodoval s makovým a semenným olejem.¹⁸⁵

Nejdůležitějším zdrojem příjmů městské pokladny bylo pivo. V tom se Rakovník nijak nelišil od ostatních českých a moravských měst, kde příjem z prodeje piva zaujímal tradičně přední místo obecních rozpočtů.¹⁸⁶ V Rakovníku se po roce 1620 museli měšťané vzdát svobodného vaření piva a městská rada určovala, kolik várek „piva obecního“ a kolik „piva sousedského“

¹⁷⁵ J. Renner, Rakovnické pivovarnictví, s 167-172. Rekognice od zemské berně z roku 1643 uvádí dokonce jen 19 osedlých. AMR, inv.č. 83, fol. 42r.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 176.

¹⁷⁷ Nejdůležitější byla cena za získání statusu měšťana se všemi právy. Levý uvádí běžnou taxu 6-12 kop míšeňských. Po třicetileté válce však bylo v důsledku vyliďnění kraje od poplatků upouštěno.

¹⁷⁸ Zatímco v roce 1625 činil týdenní plat 12 grošů, ve 40. letech se objevuje v hlavních registrech pohromadě s ponocnými v součtu 6 zlatých 30 krejcarů měsíčně. AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645.

¹⁷⁹ F. Levý, Dějiny, s 74.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 98.

¹⁸¹ Zřejmě se výběr ve 40. letech ustálil na částce kolem 15 zlatých ročně, zatímco ještě v roce 1625 činil v přepočtu kolem 80 zlatých.

¹⁸² AMR, inv. 82, kniha č. 67, fol. 188 r.

¹⁸³ F. Levý, Dějiny, s. 153.

¹⁸⁴ Průměr z let 1618-1625 sestavený podle záznamů v solních registrech a hlavních účetních registrech.

¹⁸⁵ F. Levý, Dějiny, s. 153.

¹⁸⁶ J. Miller, Uzavřená společnost, s.308.

bude v městských pivovarech uvařeno. Vybíral se také pevně stanovený poplatek za mletí sladu. V hlavních registrech nejsou uváděny objemy jednoho semletí, ale vyskytují se také zápisy o polovině sladu.¹⁸⁷ Když byla zavedena navíc extraordinární daň na pivo a víno, začalo město vařit speciální várky, které měly na tuto daň přispívat. Je zajímavé, že například v roce 1625 bylo uvařeno 13,5 takových várek, tedy téměř shodný počet s ostatními várkami měšťanů. Ve čtyřicátých letech se už kromě těchto poplatků vybíralo za „vožení sladů“ do pivovaru.¹⁸⁸ Příčinou zpoplatnění tohoto „dopravného“ byl nedostatek koní. Zvláštním typem příjmu, který se zde objevuje jsou také platby „z várek z 10 kop jináče svařených“.¹⁸⁹ Jednalo se zřejmě o výše zmíněné pivo řídké.

Ve vlastní režii obhospodařovalo město také okolní rybníky, jejichž počet kolísal mezi 12-20. Původní čtyři „na Sekyře“, „na trávnicé“, „jezero kožešníků“ a „rybník sladovníků“ byly postupně doplňovány na konci 15. století v záplavových oblastech novými rybníky a v první polovině 16. století pak byly městem odkupovány rybníky soukromé.¹⁹⁰ Objem chovaných ryb byl značný, správou obecních rybníků byli pověřeni rybní úředníci, kteří zodpovídali za „technický stav“ a dohlíželi na práci placeného fišmistra, jehož úkolem bylo vysazování plůdku a péče o ryby. Z rybníka Kavan bylo například r. 1625 vyloveno 435 kaprů, z Velkého rybníka 2192 kaprů.¹⁹¹ I když v daném roce nebyl rybník cíleně vyloven, přinášel do městské pokladny peníze utržené za zde pochytanou „drůbež“, tedy drobné ryby lovené nárazově.

V roce 1650 v přehledu stavu městského hospodářství vypracovaném pro královskou komoru vykazala obec násadu 7 500 kaprů ve čtyřech rybnících („Velký, Nový, Kavan, Kornhauz“) a 6 malých plůdkových.¹⁹² Obec předpokládala roční příjem z ryb 468 zlatých, tedy asi jednu třetinu celkových odhadovaných příjmů za rok.¹⁹³

Dalším zdrojem příjmů byl chov ovcí, jehož význam se odrážel také v zemské berni placené z ovčáka. Městský ovčín vznikl ze statku Chodourov, koupeného v roce 1577 za 1 625 kop míšeňských.¹⁹⁴ Trvale zde žil ovčák, který se staral o ovce a budovy, jeho plat se vypočítával

¹⁸⁷ „Od pana Jana Oldřicha Malinovského půl sladu“ AMR, inv. č. 1386, kniha č.645, fol. 3r; „Od Alžběty Volšové z poloviny várky“ Tamtéž, fol. 3v.

¹⁸⁸ AMR, inv. č. 1386, kniha č.645, fol. 79r.

¹⁸⁹ AMR, inv. č.1386, kniha č.645, fol. 81v.

¹⁹⁰ F. Levý, Dějiny, s. 151.

¹⁹¹ AMR, inv.č. 1386, kniha č. 645, fol. 10r.

¹⁹² AMR, inv. č. 81, kniha č. 66, fol. 51v. Jedná se o koncept relace odeslané královské komoře, který nese původní foliaci 1-14 a dostal se do knihy památné pouze Rennerovou převazbou.

¹⁹³ Zaokrouhлено na celé zlaté 1272 zl. „suma užítku důchodu obecního při městě, však některého roku méně i více“ AMR, inv. č. 81, kniha č. 66, fol. 52v.

¹⁹⁴ F. Levý, Dějiny, s. 132. Ještě na mapě stabilního katastru je zachycen městský ovčín, viz mapa č.2.

jako jedna sedmina z peněz utržených za vlnu a zvířata.¹⁹⁵ S ovceci patrně souvisel také prodej sýra. Zatímco v roce 1618 zmíněn „seyr“ není, v prosinci roku 1625 se jeho prodej uskutečnil v objemu 1060 liber „seyra starýho“.¹⁹⁶ Při zaokrouhlení libry na 514 gramů¹⁹⁷ dostaneme přes 544 kg, což značí dlouhodobé zásoby, a tedy možné přebytky, které patrně vznikaly nepravidelně. Naopak „seyra mladého“ bylo prodáno 165,5 libry.¹⁹⁸ Zde už je možné uvažovat o nějaké výrobě přímo určené k prodeji, ale bohužel nemáme k dispozici samostatné záznamy.

Ovce se chovaly také v hospodářském dvoře vzniklém při Danielovském mlýně.¹⁹⁹ Podle záznamů úředníků bylo v zimě 1617/1618 v ovčíně 1224 ovcí, jejichž počet se snížil na 1131 a po zimě 1618/1619 v ovčíně zůstaly 942 kusy ovcí různého stáří.²⁰⁰ Také pro statek v Senomatech je uváděn příjem za ovce a vlnu a 858 kusů „na zimu a rok 1619“.²⁰¹ O rok později ovšem počty výrazně klesly na 578 kusů a podobný počet se držel i v roce 1622.²⁰² Vzhledem k tomu, že skopové maso je často uváděno jako proviant pro vojáky, stáda byla zřejmě průběžně vybíjena. Pokud budeme uvažovat o udržování přibližně stejného počtu asi 500 kusů v každém ze tří ovčínů, pak se rakovnická stáda řadila mezi jedny z největších v zemi.²⁰³

V souhrnu můžeme tedy nalézt tři hlavní zdroje městských příjmů – pivo, chov ovcí a rybníkářství. Aby bylo možné srovnávat vývoj v čase, je nutné přepočítat účetní záznamy vedené v kopách míšeňských grošů na krejcarovou měnu. Přestože v záznamech je uváděna zkratka pro florén, tedy zlatý, nejhodnotnější mincí v oběhu byl tolar. Pro převod byl zvolen poměr 1 kopa míš. grošů=70 krejcarů.²⁰⁴

¹⁹⁵ AMR. inv.č. 1386, kniha 645, fol. 45r.

¹⁹⁶ Tamtéž, fol. 8v.

¹⁹⁷ Použita staročeská libra. Vademecum PVH, s. 172.

¹⁹⁸ AMR. inv.č. 1386, kniha 645, fol. 8v.

¹⁹⁹ AMR, inv. č. 1411, kniha č. 670, fol.2v. V kapitole počtu dvora danielovského jsou pro rok 1618 zaznamenány příjmy z ovčína ve výši 484 kop 24 grošů 2 denáry.

²⁰⁰ AMR, inv. č. 1411, kniha č. 670, fol.5r.

²⁰¹ Tamtéž, fol.7r.

²⁰² Tamtéž, fol.12-16.

²⁰³ Ladislav Čapek – Michal Preusz, Chov ovcí, ovčiny a sociální struktura ovčího řemesla ve středověku a novověku v Čechách a na Moravě, in: Časopis pro kulturní dějiny (KUDĚJ), 2012, č. 2, s. 6-35. Rožmberkové chovali na svém dominiu asi 2000 ovcí.

²⁰⁴ Dle dobových zvyklostí např. přepočít 129 kop vyměřených z várek přijato 150 zlatých 30 krejcarů. AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 81.

Tabulka č. 3: Hlavní městské příjmy²⁰⁵

	Za vaření piva, mletí sladu pro sousedy a prodej městského sladu	Za vlnu, ovce, skopce, berany	Za ryby	Celkové příjmy za rok
1625	2066 zl.	354 zl.	606 zl.	4984 zl
14.11.1644- 24.5.1646	2334 zl.	700 zl.	226 zl.	3928 zl.
4.6.1657- 8.4.1658	709 zl.	454 zl.	176 zl.	1769 zl.

Specifickou kapitolou pro městské hospodářství byla přítomnost Židů ve městě.²⁰⁶ V Rakovníku dokonce postavili pod Velkým rybníkem hamr na měď. Především platili tzv. ochranné peníze. Levý uvádí: „K židům Šmayovi a Šalamounu přibyl r. 1620 Jakub, syn Šalamounův. Dal za městské právo 30 kop, jež tou dobou obci byly vítány...vymohli si tedy židé prostřednictvím starších pražské obce židovské u knížete z Lichtenšteina, aby s rodinami svými až do vymření v Rakovníku byli trpěni...“.²⁰⁷ K tomu dodejme, že sami Rakovníčtí byli silně postiženi rekatolizací, protože většina obyvatel města byli utrakvisté.

²⁰⁵ AMR, inv. č. 1386, kniha č.645. Částky jsou zaokrouhleny na celé zlaté. Do příjmů za pivo nejsou zahrnuty extraordinární várky.

²⁰⁶ Podrobnou historii židovských rodin a obchodních aktivit zpracoval Jan RENNER, Dějiny židů na Rakovnicku, Rakovník 1937.

²⁰⁷ F. Levý, Dějiny, s. 156.

5.3. Dluhy a rukojemství

Zadlužování města a jeho důsledky po třicetileté válce jsou často uváděným argumentem pro postupný úpadek města. Pro posouzení míry zadlužení je nutné stanovit nejprve výchozí stav ještě před rokem 1618, především objem půjček a záruk (rukojemství) za císaře Rudolfa, jejichž souhrn následuje v tabulce.

Tabulka č. 4: Půjčky a rukojemství mezi lety 1593-1608²⁰⁸

v letech 1601-1603	půjčka císařské pokladně na vojnu s Turkem	2 300 kop
od roku 1580	ručení za půjčku města Plzně včetně běžného úroku	500 kop českých
od roku 1581	ručení za půjčku Burjana Nostice z Nostic včetně běžného úroku	500 kop českých
od roku 1581	ručení za půjčku Jana Černína z Chudenic, splatnou do 10 let bez úroku	1 000 kop českých
od roku 1588	ručení za plat vsi a tvrže Vostrovce	1 500 kop míšeňských
od roku 1593	ručení za půjčku vdovy Fidlerové ze Šaratic	1 000 kop českých
od roku 1598	ručení za půjčku Žofie Borňové z Nedřetin na Roztokách	3 000 kop míšeňských
v roce 1606	ručení za půjčku Karla, Maxmiliána a Kunrata, bratří z Lichtnštejna	3 000 kop míšeňských

²⁰⁸ F. Levý, Dějiny, s. 102-108.

v roce 1608	ručení za půjčku Krištofa Šlovského	1 500 kop (dukátů) ²⁰⁹
v roce 1608	ručení za půjčku	4 000 kop
1598-1606 spolu s jinými královskými městy	ručení za jiné závazky císařské pokladny	62 500 kop

Protože společné rukojemství nebyvalo rozloženo rovnoměrně, je obtížné přesně vyčíslit celkovou částku, ale jen samotný Rakovník tedy ručil za císaře částkou 21 500 kop míšeňských²¹⁰ a jako věřitel měl u císařské pokladny pohledávku ve výši 2 300 kop. Tuto částku se město neúspěšně snažilo klást proti nezaplacené berni za rok 1608.²¹¹ Císař Matyáš přidal nová rukojemství, ale skutečné dluhy městu vznikly až v roce 1613, kdy Rakovníčtí koupili městys Senomaty. Místní dvůr byl sice v té době zpustlý a ovčín zanedbaný, ale přesto měla obec 70 domů a gruntů, mezi nimiž vynikal statek u Kostkovské brány. V době koupě měla tedy obec hospodářský potenciál, s nímž patrně Rakovníčtí počítali, když začali vynakládat prostředky na rekonstrukci dvora a ovčína.²¹²

Příčinou nákladné koupě Senomat byla voda. Rakovnický potok, který poháněl mlýny a sloužil jako zdroj vody pro vaření piva, byl totiž majitelem sousedního senomatského panství přehrazen. Následný spor, který propukl někdy v roce 1607, stál město přes 8000 kop míšeňských grošů a nedařilo se jej ukončit. Teprve smrt sousední vrchnosti umožnila problém vyřešit a Rakovníčtí získali v roce 1613 povolení uzavřít na Senomaty kupní smlouvu. Kupní cena 24 500 kop míšeňských grošů byla následně navýšena nutnými výdaji na obnovu, poplatky za vložení do desek zemských a úroky na 33 885 kop 42 grošů míšeňských. Už v roce 1614 navíc město muselo vyplatit některé věřitele a půjčovalo si tedy znovu.²¹³ Až do roku 1620 nicméně město dokázalo řádně splácet úroky i umořovat části dluhů, takže se mu dařilo získávat

²⁰⁹ 1 český dukát = 2 kopy míšeňských grošů

²¹⁰ počítáno 1 kopa česká = 2 kopy míšeňské; Tato suma neodpovídá přesné účetní bilanci, především nezohledňuje úroky, protože každá půjčka byla úročena jinak. Neexistovala žádná jednotná sazba, někteří věřitelé úrok nepožadovali vůbec.

²¹¹ F. Levý, Dějiny, s. 108.

²¹² J. Ryba, Senomaty, s. 28.

²¹³ F. Levý, Dějiny, s. 110-111.

nové půjčky i opakovaně od stejných věřitelů. Skutečně využít senomatský statek, kvůli kterému se zadlužili, dokázali Rakovníčtí jen z části. Jelikož Senomaty během třicetileté války dvakrát vyhořely, musel být hospodářský dvůr znovu obnovován a lze říci, že mezi lety 1620-1650 ze Senomat neměl Rakovník žádné příjmy. Obec začala být postupně obnovována a ve výkazu královské komoře se odhaduje příjem přes 400 zlatých za obilí, ale zároveň se odhadují náklady na obnovení dvora ve výši 800 kop míšeňských.²¹⁴

Mezi léty 1618-1620 se Rakovníku podařilo získat peníze na válečné potřeby v souhrnu 11 600 kop míšeňských.²¹⁵ Je tedy jasné, že už před Bílou horou město nominálně neslo dluh přes 60 000 míšeňských kop, pokud započítáme i rukojemství. Podle přehledu dluhů vzniklých před „rebelií“ sestaveného městskou radou, 14 ze 35 věřitelů odpustilo městu úrok a nadto ještě pátý díl z dlužné sumy.²¹⁶ Dalších 16 odpustilo úrok a třetí díl dluhu. Některé půjčky však byly pojištěny nebo byl úrok v roce 1629 již vyplacen. Jedním z věřitelů byla také pražská kapitula, která trvala na splácení v plné výši a po dlouhých jednáních slevila pouze polovinu úroku. Prostá hodnota dluhu za Senomaty by tedy činila 28 844 kop 52 míšeňských grošů. V souhrnu předloženém královskými komisaři 5. října 1629 je však uvedena suma 17 585 kop grošů, reprezentující pouze dluhy vzniklé před bitvou na Bílé hoře, a dluhy učiněné na přelomu let 1620/1621 jsou uvedeny samostatně ve výši 12 231 kop.²¹⁷ Tyto údaje v sobě patrně zahrnovaly také úroky, které se nepodařilo snížit, a zřejmě i drobnější věřitele, kteří nebyli ochotní dluh snížit vůbec.²¹⁸

Kromě půjček od soukromých osob musel Rakovník splácet také berní nedoplatky z let 1615-1627. Město se snažilo získat odpuštění daní, protože vydržovalo královské vojáky, se svými prosbami však neuspělo. V roce 1628 navíc královská komora dala do zástavy Senomaty, aby vymohla dlužnou částku 9 578 kop 28 grošů. Rakovníčtí žádali o odejmutí zástavy, ale výsledkem bylo pouhé snížení nedoplatky a vlivem přesunu zástavního práva bylo nakonec město v roce 1634 přinuceno splácet Heřmanu Černínovi ročně 1500 zlatých spolu s úrokem, vždy o Hromnicích. Černín totiž získal od komory zástavní právo na Senomaty jako náhradu

²¹⁴ Zaokrouhleno 934 zlatých. AMR, inv.č. 81, kniha č. 66, fol. 56r.

²¹⁵ F. Levý, Dějiny, s. 115.

²¹⁶ AMR, inv. č. 82, kniha č. 67, fol. 191v-192v.

²¹⁷ F. Levý, Dějiny, s. 269.

²¹⁸ Vykázaná výše 29 816 kop činila přibližně o 1000 kop více než obsahuje zmíněný soupis.

za škodu způsobenou nevýhodným postoupením svého statku Žleby ve prospěch císaře Ferdinanda II.²¹⁹

Aby byl obraz úplný, zbývá odpovědět na otázku, jak veliký byl tedy obecní majetek města Rakovník na začátku 17. století? Do desek zemských si nechalo město zapsat v roce 1593 statek do 10 000 kop českých grošů s právem zákupu do dvojnásobku této částky.²²⁰

V souhrnu před rokem 1618 příslušenství rakovnické obce obsahovalo tyto statky:²²¹

- do r. 1607 Všetaty
- od roku 1613 městys Senomaty s dvorem, pivovarem a dvěma mlýny
- obecní dvůr při Danielovském mlýně
- popluží „Kokrdov“ s pronájemem 16 dílů dědin
- 5 obecních mlýnů
- obecní ovčín „Chodourov“
- nespecifikovaný rozsah lesů v okolí Hříškova a Senomat
- obecní rybníky, jejichž počet kolísal mezi 12-20

Samotný popis stavu města „před válkou, totiž k létu 1618“ uvádí zápis z roku 1650. „V městě bylo sousedských domů 150, zde v městě i na předměstí chalupy 76, na předměstí stodol 63.“²²²

²¹⁹ F. Levý, Dějiny, s. 270-271.

²²⁰ Tamtéž, s. 150.

²²¹ Výtah z F. Levého s ohledem na časové hledisko.

²²² Následuje obraz zkázy „nyní po válce veliké vojenské nachází se domů toliko 51, jiných domů kde se teprve novotní 23, chalupy 27, stodol 17“. AMR, inv. č. 81, kniha č.66, fol. 61r.

5.4. Berně²²³ a kontribuce²²⁴

Zvláštním druhem „příjmů“ byly berně a kontribuce. Obec je sice vybírala, ale vlastně jí nepatřily, proto bychom správně neměli tyto kategorie počítat do příjmů, přestože je purkmistři do svých rejstříků pod příjmy zanášeli.²²⁵ Berní i kontribuční peníze byly ukládány odděleně od městské pokladny, ale v důsledku nutnosti vyplácení velkého počtu vojáků byly používány na výdaje města. Zatímco kontribuční peníze se daly upsat na vrub ložívání vojsk, nezaplacená berně zvyšovala dluhy a byla často násilně vymáhána.

Královský úrok neboli census, později nazývaný šos, se odváděl pololetně na Křivoklát. Šos platili obyvatelé z hlavy, dále byl pevně stanovený poplatek z mlýna, z pivovaru, z řeznického krámu a z pekařského krámu a z provozování ostatních řemesel odstupňováno podle jejich výnosnosti.²²⁶ Předpisy berní ukazují, že v první polovině 17. století byl ustálen princip výběru z „osedlého“, z fary a ovčáka. K tomu se usneseními na zemském sněmu přidávaly sazby z popluží a poddruhů, speciální sazbu měli vyměřenu svobodníci a majitelé domů ve městech z panského a rytířského stavu.²²⁷

Zastavme se u daně z piva, jako nejdůležitějšího příjmu. Tato byla dvojí – určená zemským sněmem a dědičná, tedy určená panovníkem. Císař Maxmilián ustanovil v roce 1567, že daň z piva má být počítána z objemu výroby. Země byla rozdělena na berní okresy a každá várka byla zaznamenána do register berního úřadu, který vystavil potvrzení, bez něhož nesmělo být pivo uvařeno. Posudné se jako pravidelná daň z prodaných nebo vyšenkovaných sudů piva vybíralo od roku 1546.²²⁸ S jejím výnosem disponoval výlučně panovník. V letech 1590-1609 byla sazba 6 grošů za věrtel piva, přičemž průměrně byl v celých Čechách výnos přibližně 92 500 zlatých, tedy přes 100 000 kop grošů.²²⁹ V roce 1642 uvádí městské knihy „z každého vědra piva starého po 24 kr, a tak z jednoho čtyřvěderního sudu 1 zl 46 kr, z každého vědra

²²³ Mimořádná daň královská, nazývaná od 13. století berně, postupně přešla v trvalou královskou daň a pojem berně se užíval jako souhrnné označení všech daní, jejichž příjemcem byla královská pokladna. Marek STARÝ a kol., *Dějiny daní a poplatků*, Praha 2009.

²²⁴ Kontribuce z lat. *contributio* byla poplatkem vybíraným na financování vojenských a armádních záležitostí. Doslova se jedná o nucený příspěvek, tedy třeba i daň, proto se na venkově začal tento pojem užívat pro pozemkovou daň (daň gruntovní). Jelikož měla také naturální podobu, udržel se v Čechách až do 19. století systém kontribučních sýpek. Zdroj: <https://ideaclub.cz/slovník-pojmu/kontribuce> [21.7.2022]

²²⁵ Podobný princip dnes představuje výběr daně z přidané hodnoty (DPH).

²²⁶ F. Levý, *Dějiny*, s. 34.

²²⁷ AMR, inv. č. 83, kniha č. 68.

²²⁸ Až do roku 1640 nepodléhalo zdanění pivo uvařené ke spotřebě. Teprve tehdy se posudné, vinný ták a pálené spojily v jednu nápojovou daň, tedy daň spotřební zahrnující všechny alkoholické nápoje.

²²⁹ Otto Placht, *České daně 1517-1652*, Praha 1924, s.125.

*piva bílého po 20 kr, a tak z sudu čtyřvěderního 1 zl 20 kr.*²³⁰ Posudné se platilo po kvartálech, městská rada vždy musela vystavit příznávací list, v němž bylo uvedeno, kolik piva ve městě navařili, vystavili na prodej a kolik z něj jde posudného.²³¹ Rakovník půjčoval panovníkům často hotové peníze nebo sloužil jako ručitel za půjčky, část splátek za tyto panovnické dluhy byla srážena právě na posudném.

V souvislosti s výpovědní hodnotou dochovaných záznamů ovšem Renner podotýká: „Šlo jim vždy o to, aby z vaření piv měli užitky, pokud možno největší. Aby toho dosáhli, získávali si přízeň úřednictva různými dary, zvláště svým pivem. Výběřím posudného dávali výkazy jen o tom pivě, které prodali; co sami vypili aneb prodali, aby nevěděl výběřčí posudného nebo krajští hejtmané, o tom se ovšem nedozvíme.“²³² V roce 1612 podle výkazů Rakovničtí vystavili na prodej 3611,5 věrtele obojího piva, z něhož bylo na posudném zaplaceno 722 kop 18 grošů míšeňských.²³³ Tato částka ilustruje, jak důležitým příjmem bylo posudné pro královskou pokladnu.

V době války narůstala výše a význam kontribucí. Nešlo jen o hotové peníze, vybíraly se také naturální dávky. Obtížně se pak posuzují náklady na udržování vojska, které se usadilo ve městě. Panovník vydával předpisy upravující nároky císařských vojáků, ale i když měla být tato částka městům kompenzována, většinou se tak dělo nepravidelně. Předpis přiznával důstojnickému sboru na měsíc celkem 395 zlatých a zaopatření 35 koní.²³⁴ Z toho pan nejvyšší vachmistr, který se v purkmistrovských záznamech nejčastěji vyskytuje, měl právo na 150 zlatých a 8 koní. Navíc se pro vojsko ubytované ve městě počítalo s proviantem v hodnotě 196 zlatých 30 krejcarů, rozděleno na 2144 liber chleba, 2144 pinty piva a 1072 libry masa. Každý ustájený kuň pak měl mít 2 strychy a 2 věrtele ovsu na měsíc.²³⁵

²³⁰ AMR, inv.č.83, fol 41r.

²³¹ Tento princip zůstal zachován do dnešní doby v podobě celních skladů. Koncept takového příznávacího listu bez udaných objemů lze najít v AMR, karton č. 49, sign. M4218.

²³² J. Renner, Rakovnické pivovarnictví, s. 108.

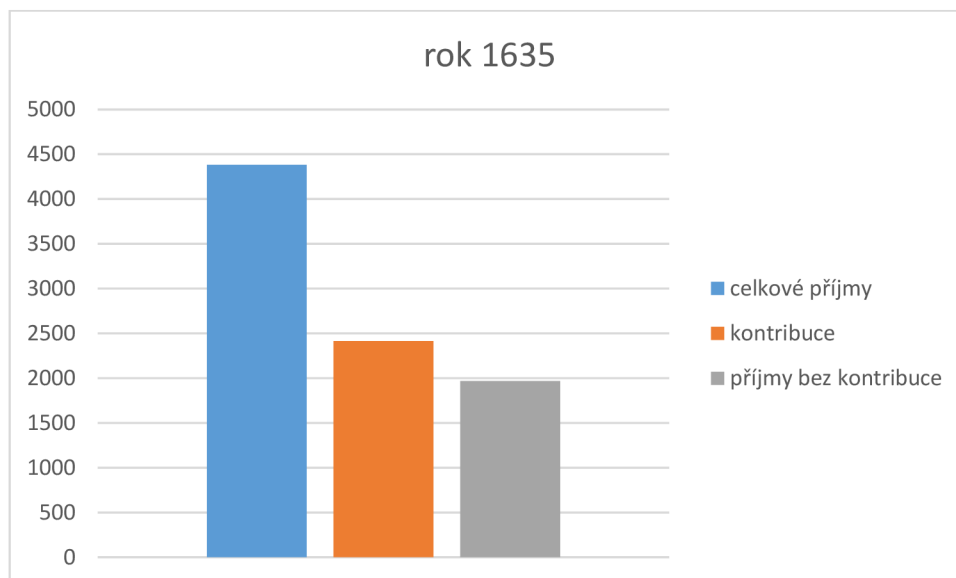
²³³ Tamtéž, s. 108 – provedeny součty z vypsaných kvartálů.

²³⁴ AMR, inv. č. 83, kniha 68, fol. 177r.

²³⁵ Tamtéž.

Jakým způsobem zkreslují kontribuce celková čísla, je dobře vidět v roce 1635, jak ukazuje graf.

Graf č. 2: Zkreslení příjmů vzhledem k započtení kontribucí

Porovnáme-li císařský předpis se záznamy purkmistrů, bylo například od října 1634 do ledna 1635 vyplaceno „panu nejvyššímu lajtentovi“ ve třech splátkách dohromady 600 zlatých.²³⁶ Vždy bylo dáno na štáb jako celek 150 zlatých a dalších 50 „tafflkeltu“. Následuje peněžité vydání za maso pro štáb. Mezi 20.-30. prosincem 1634 město pro vojáky nakoupilo 281 liber hovězího masa, tedy asi 144 kg, dále z obecního ovčína byla vydána polovina skopce o váze 13 liber a zaplacen chléb bílý i rezný v hodnotě 18 krejcarů. Pod konečným součtem následuje poznámka, že pro „týž soldáty do Novýho Domu“²³⁷ bylo dáno za chléb a pivo, které vypili za 4 dny.²³⁸ Cena hovězího se v záznamech pohybuje od 3 krejcarů po 3 krejcare 5 denárů. Zápisy uvedené „pro rytmistra a jinší oficiry z regimentu Wincissovyho a čeládku jeho“ obsahují výčet dalších nákupů masa mezi 5. - 8. lednem 1635.²³⁹ Rakovníčtí jim během ledna dodali 52 liber hovězího a 28 liber skopového masa. Celkové náklady činily 27 zlatých 54 krejcarů a 4 denáry. Opět záznamy obsahují poznámku o odeslání do „Novýho Domu“, takže regiment se na přelomu roku sice přesunul kvartýrovat mimo město, ale rakovníčtí museli nadále vojáky zásobovat proviantem.

²³⁶ AMR, inv.č. 1412, kniha č.671, část II. fol. 77r.

²³⁷ Obec Nový Dům se nachází 8 km od Rakovníka ve směru na Křivoklát.

²³⁸ AMR, inv.č. 1412, kniha č.671, část II. fol. 78r.

²³⁹ Tamtéž, fol. 78v.

Podíváme-li se do zápisu Nejstarší kroniky města Rakovníka, tak jak ji vydal Jan Renner v roce 1934,²⁴⁰ najdeme zde mimo jiných zápis „Dne 9. září přijely do města 2 kompanie rejtharstva na salvu guardii od regimentu Vilicomského. Ložirovali ke mně 8 koní rytmistrovských a 5 pacholků; dával jsem jim každý den 1 strych ovsa, jídlo, pití do krků. Naposledy asi 2 neděle po 6 říšských musel jsem dávat. Zůstali u nás do 9. října, potom táhli k Slanému... Dne 20. října zase ty dvě kompanie přitáhly k nám. Dával jsem rytmistru na jeho koně po pěti stryších ovsa a k tomu mi dali lejtanta. Sám musel jsem dávat na týden po 6 říšských. Zůstal u mne až do 11. listopadu. Držel jsem kunu za ocas.“²⁴¹ Z toho je vidět, že povinné platby a zásoby financované z městské pokladny sice byly dodržovány, ale vojákům přiděly nestačily.

5.5. Výdaje

Výdajová část hlavních register²⁴² bývá složena z mnoha kapitol. Lze ji rozdělit na platy, výdaje na opravy, výdaje spojené s vařením piva, úroky a splátky, naturálie, výdaje za posly, nákup koní a dobytka a mnoho dalších. Předně byl v každé bráně jeden **branný**, který pobíral pravidelný **týdenní plat** 12 grošů. Jelikož při stavbě Pražské brány byla pro branného postavena chalupa s kamny,²⁴³ lze podobné uspořádání předpokládat i u ostatních bran. Branný zastával nejen funkci výběrčího cla, ale také správce brány. Měl na starosti drobné opravy, které mu spolu s materiálem město hradilo. Porovnáme-li, kolik vybrali na cle, s tím, kolik jim bylo vyplaceno, zjistíme, že bilance je záporná.²⁴⁴ Dále město platilo dva **ponocné** s týdenním platem 18 grošů, kteří dostávali dříví na otop²⁴⁵ a ve Vysoké bráně jim zřejmě byla vyhrazena samostatná světnice.²⁴⁶

Na senomatském statku se pochopitelně vyplácelo **služné** čeledi, jejíž počet kolísal. Základní osazenstvo bylo složeno z deseti osob, v čele stáli šafář a šafářka. **Čeledíni a děvečky** dostávali v průběhu roku závdavky, a když odsloužili sjednanou dobu, byl jim doplacen zbytek ujednané mzdy, nejčastěji na sv. Štěpána. V Senomatech také byl obecní pivovar, proto v příjmech

²⁴⁰ Stejným materiálem se zabýval Josef Emler, který už v roce 1894 vydal výtah z nejstarších rakovnických knih památných jako Paměti Rakovnické od roku 1425-1639.

²⁴¹ Jan Renner (ed), Nejstarší kronika král. města Rakovníka: 1425-1800. Vydal Musejní spolek v Rakovnici [bez ročení], s. 82.

²⁴² „Registra hlavní která v sobě příjmy a vydání peněžití, obilné, též dobytčí obsahují a vztahují se...“ AMR, inv. č. 1386, kniha č.645.

²⁴³ A. Nachtmanová, Stavební činnost, s. 10.

²⁴⁴ Například v roce 1625 vybrali 27 kop 56gr a vyplaceno jim bylo 37 kop 46 grošů. AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645.

²⁴⁵ AMR, inv. č. 1386, kniha č.645, fol. 21r.

²⁴⁶ A. Nachtmanová, Stavební činnost, s. 18.

úředníků najdeme opět příjmy „*za starý, mladý, řídký pivo a mláto*“²⁴⁷. Zajímavou položku tvoří příjem a výdaj „za pohlaví koňská“. Záznamy ukazují, že cena byla závislá na majiteli a stavu zvířete. Klisna byla přibližně dvojnásobně drahá oproti valachovi, počítalo se s možností chovu. Tažný vůl byl o čtvrtinu levnější než valach, ale rozdíl spočíval především ve výdajích na péči. V roce 1625 koupili Rakovničtí šest koní (z toho tři valachy a dvě klisny) v hodnotě 196 kop 17 grošů 1 denár a jednoho tažného vola.²⁴⁸ V roce 1618 naopak koně v hodnotě 210 kop 15 grošů prodali.²⁴⁹ V Senomatech byl tedy udržován určitý stálý počet zvířat pro potah a omezený chov. S koňmi souvisí pochopitelně výdaje za uzdaře, kováře, nákup ovsa a další.²⁵⁰

Velkou zátěží městského rozpočtu byl **císařský rychtář**. Do města byl dosazován českou královskou komorou, ale jeho postavení bylo nezávislé. V letech 1624-1630 zastával tento úřad Jan Chroust z Velechova, bývalý purkmistr. Měl čtvrtletní plat 75 kop a k tomu naturálie, vyplácené zřejmě průběžně, ale účtované pololetně, jak bylo zvykem, tj. na sv. Havla a sv. Jiří. Nadto dostával ročně dva věrtele solí, koření, hovězí maso, 364 žejdlíků vína, 13 věrtelů piva bílého, 13 věrtelů piva starýho, jeden kámen svíček a 26 strychů ovsa pro koně.²⁵¹ S rychtářem se pojila ještě vydání na tzv. pojezdy. Pod pojmem pojezdy bychom dnes rozuměli vlastně cestovné. Jen v roce 1625 vydala obec za dvě cesty císařského rychtáře do Prahy 49 kop 57 grošů 3 denáry.²⁵² Nejprve byl předvolán na Staroměstskou radnici kvůli prominutí obecního dluhu a vzápětí byl vyzván k podání zprávy o ubytovaných vojácích. Ti zde byli pro výstrahu a urychlení rekatolizace umístěni na 18 neděl a povinnosti vydržovat posádku byl Rakovník zbaven až v červnu 1626.²⁵³

Dalším placeným představitelem města byl **primas**, tedy první purkmistr. Přestože se radní ve funkci střídali, vždy byl mezi nimi jeden, který začínal a uzavíral funkční období městské rady. Levý sice pro dobu 1620 - 1630 uvádí, že placen nebyl, registra z roku 1625 však jasně hovoří o nařízeném platu 200 kop ročně.²⁵⁴ Mimo to dostával purkmistr příspěvek na bydlení a věrtel bílého piva měsíčně jako deputát.²⁵⁵

²⁴⁷ AMR, inv. č. 1411, kniha č. 670, fol. 2v.

²⁴⁸ AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 34r.

²⁴⁹ AMR, inv. č. 1411, kniha č. 670, fol. 2v.

²⁵⁰ Tamtéž, fol. 3 r.

²⁵¹ AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 14r.

²⁵² Tamtéž, fol. 40v.

²⁵³ F. Levý, *Dějiny*, s. 267.

²⁵⁴ AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 41v.

²⁵⁵ Tamtéž.

Rakovničtí se snažili být v obraze o dění v zemi. Jak doba postupovala, byli to často oni, kdo poskytoval informace císařským vojskům a okolním městům, včetně Prahy. Také to městu umožňovalo alespoň minimální přípravy na přisun putujících vojsk. S tím související výdaje na **posly** se tak v průběhu let pouze zvyšovaly. Taxa nebyla vždy pevná, odvíjela se od vzdálenosti a osoby adresáta. Část mzdy posla totiž tvořilo spropitné při odevzdání listu. Během čtyřicátých let 17. století začala být ze strany královské komory vyvíjena snaha o vytvoření jakéhosi normativu a jednotné mzdy pro posly. Svědčí o tom soupis „*Sídla kraje Rakovnického kterak poslové obyčejně choditi mají...*“, který rozděluje rakovnický kraj na dvě oblasti podle vzdálenosti od Rakovníka a Křivokláta.²⁵⁶

Velice různorodá jsou „**vydání rozličná**“. V součtu šlo často o nemalou položku. Největší část tvořila vydání za pobyt královských hejtmanů, císařských úředníků na cestách a vysokých důstojníků, kteří se ve městě krátkodobě ubytovali. Někteří purkmistři vydání na štáb zaznamenávali odděleně, zejména pokud se museli měšťané skládat na jejich zaopatření. Při těchto příležitostech město vyplácelo důstojníkům hotovost, zajišťovalo jídlo, pití, píci pro koně a další nezbytnosti. Dalšími položkami bývaly nákupy papíru a vosku, nákup nářadí, ale také mzda nádeníkům. Purkmistři také zapisovali cenu potravin, které nakupovali na zasedání městské rady a v době válečné nechyběly ani výdaje za obecní pohřby.²⁵⁷

Přestože **várečnictví** sebou neslo velké příjmy, nemalé byly s ním spojené výdaje. Kromě obilí, které chybělo, se muselo kupovat dříví, dostatečně kvalitní pro dosažení potřebné výhřevnosti. Na jednu várku bílého piva se ho nakupovalo obvykle za 3 kopy grošů. Vedle obilného sladu pak byl základní surovinou chmel. Město hospodařilo na vlastní chmelnici, kde platilo česače a další nádeníky na sběr a přípravu chmele. Dalšími výdaji spojenými s várkou byly nákup smoly a kvasnic, mytí džberů, strava pro čeládku, zednické práce (opravy pece a podezdívky pod pánví)²⁵⁸ a v neposlední řadě nákupy sudů.²⁵⁹

²⁵⁶ AMR, inv.č.83, kniha č.68.

²⁵⁷ AMR, inv. č. 1412, kniha č. 671.

²⁵⁸ AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 31v.

²⁵⁹ Tamtéž, fol. 18, 19.

6. Závěr

Tato práce si nekladla za cíl představit ucelený obrázek všedního dne ve městě, načrtla pouze pozadí. Do jaké míry za úpadek města mohla válka a co zapříčinily jiné okolnosti? Bylo hospodářství jednostranně orientované nebo město dokázalo příjmy diverzifikovat? Podobné otázky jsem se snažila zodpovědět na základě rozboru vybraných městských knih.

Na začátku jsem vycházela ze záměru vytvořit časovou řadu, která by zahrnovala alespoň 10 let vývoje v první polovině 17. století. Jelikož jsem měla nejprve k dispozici hlavní registra pro rok 1625, vzala jsem jej jako výchozí a postupovala ke čtyřicátým letům. Myšlenka doplnit chybějící hlavní registra purkmistrovskými rejstříky se zdála nejprve jako nosná, ale při bližším zkoumání jsem narážela na přílišnou rozdílnost obsahu jednotlivých záznamů. Zatímco hlavní registra odrážejí celkový obraz včetně bilance jednotlivých úředníků, purkmistři evidovali opravdu pouze peníze a naturálie, které jim fyzicky prošly rukama.

Exaktní závěry proto dělat nemohu, ale v hrubých rysech lze charakterizovat rakovnické hospodářství v první polovině 17. století jako poměrně rozvinuté, se třemi hlavními druhy příjmů – pivovarnictví (40 %), rybníkářství (20 %) a chov ovcí (15 %). Jednotlivé poměry se měnily v závislosti na historických událostech. Zbývající čtvrtinu příjmů tvořila různorodá směs drobných výnosů z prodeje naturálních přebytků a půjčky.

Obtížně se posuzuje výdajová část, která se odvíjela od schopnosti sehnat peníze. Běžná údržba města a statků spotřebovala asi 40 % příjmů. Výdaje za posly činily 10-15 %, císařský rychtář městu odčerpával 5-10 % v závislosti na výši příjmů. Podle toho, jaká byla vojenská situace, se městu dařilo ze zbylých peněz umořovat dluhy nebo investovat do větších oprav. Bohužel většinu získaných peněz spotřebovali vojáci ať už ve formě výpalného nebo na základě císařského nařízení, které povinnost vyplácet vojsko vlastně přenášelo na města.

Údaje z purkmistrovských partykulářů musí být pro podrobnější analýzu doplňovány o údaje z hlavních register a záznamů úředníků. Počty „obecních zaměstnanců“, pokud budeme počítat i námezdní síly, se lišily v závislosti na roční době, stejně jako jsou nerovnoměrně rozloženy příjmy obce. Pro srovnání v delším časovém horizontu musí být záznamy převáděny z kop grošů na zlaté, čímž dochází nevyhnutelně ke zkreslení.

Velké zadlužení, které je často zmiňováno v pramenech nebylo způsobeno pouze vojáky, ale také nákladnou koupí a opravou Senomat. Úpadek pivovarnictví byl zřejmě důsledkem zhoršené kvality piva a menšího objemu produkce díky zániku pivovarů. Kvalita piva byla pravděpodobně snížena menší jakostí sladu a chmele. Tradiční zdroje městských příjmů postupně ztrácely na významu a město bylo nuceno podnikat ve vlastní režii. Chov ryb a ovcí na vlnu byl logickým důsledkem. Město bylo nepochybně válkou poškozeno, zejména se výrazně snížil počet obyvatel.

Seznam pramenů:

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 81, kniha č. 66, Kniha památná 1550-1662.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 82, kniha č. 67, Kniha památná polovina 16.století-1642.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 83, kniha č. 68, Kniha památná 17.století.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 1385, Kniha příjmů a výdajů obce (fragment) 1608-1609.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 1386, kniha č. 645, Kniha příjmů a výdajů obce 1625-1679.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 1387, kniha č. 646, Kniha příjmů a výdajů obce 1633-1646.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 1411, kniha č. 670, Registra purkmistrů 1641–1650; Registra městských úředníků 1618–1622.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, inv. č. 1412, kniha č. 671, Partikulární účty purkmistrů (Partikulář) 1630-1635.

Státní okresní archiv Rakovník, NAD 187 Archiv města Rakovník, karton č. 49, sign. 804, Berní záležitosti 1542-1679.

BOROVÝ Karel (ed.), Libri erectionum II, Praha 1878

ČELAKOVSKÝ Jaromír (ed.), Codex iuris municipalis regni Bohemiae II. Privilegia královských venkovských měst 1225–1419, Praha 1895

ČERNÝ Jan (ed.), Rakovnické paměti 19. století. Edice vyprávěcích pramenů. Zápisky Františka Hovoroky. Kronika Ferdinanda Malce, Praha 2010.

EMLER Josef (ed.), Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II, Praha 1882.

RENNER Jan (ed.), Nejstarší kronika král. města Rakovníka 1425-1800. V Rakovníce: Musejní spolek, [1934]. 166 s.

KALOUSEK Josef (ed.), Archiv český, sv. XXIII. Řády selské a instrukce hospodářské 1627-1698, Praha 1906.

Seznam literatury:

BLAŽKOVÁ Kateřina a kol., Bitva u Rakovníka 1620: sborník příspěvků. 1. vyd. Rakovník 2011.

BURGEROVÁ Petra, Podnikatel a starosta Josef Čermák a jeho činnost v Rakovníku na přelomu 19. a 20. století, in: Rakovnický historický sborník V, Rakovník 2004, s. 83-144.

ČAPEK Ladislav– PREUSZ Michal, Chov ovcí, ovčiny a sociální struktura ovčího řemesla ve středověku a novověku v Čechách a na Moravě, in: Časopis pro kulturní dějiny (KUDĚJ), 2012, č. 2, s. 6-35.

ČERNÝ Jan, Archiv města Rakovník 1319-1945 (1962), evidenční pomůcka č.865, Státní okresní archiv Rakovník, Rakovník 2010.

ČERNÝ Jan, Archiv města Rakovník. Poznatky z uspořádání kmenového fondu Státního okresního archivu v Rakovníku, Rakovnický sborník historický IX, Rakovník 2012, s. 215- 254.

ČERNÝ Jan, Švédové a rok 1648 v Rakovníku, in: Rakovnický historický sborník X, Rakovník 2013, s. 5-26.

ČERNÝ Jan, Renner a rakovnický městský archiv v první polovině 20. století, in: Městské archivy a městští archiváři, Brno 2010, s. 199-211.

ČERNÝ Jan - ZILYNSKYJ Bohdan (edd.), Studie Rostislava Nového o nejstarších rakovnických městských knihách, in: Rakovnický sborník historický VI, Rakovník 2005, s. 119-130.

ČERNÝ Karel, Mor 1480-1730, Epidemie v lékařských traktátech raného novověku, Praha 2013.

DURAS Josef, Místopis král. krajského města Rakovníka, Praha 1839.

ŘURČANSKÝ Marek, Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext, Praha 2014.

ŘURČANSKÝ Marek, Písaři městských kanceláří a předbělohorská univerzita: na cestě k širšímu pohledu, in: Úřední písemná kultura v českých a moravských městech ve středověku a raném novověku (= Die amtliche Schriftkultur in böhmischen und mährischen Städten in Mittelalter und Früher Neuzeit = Official written culture in Bohemian and Moravian towns in the Middle Ages and early modern era), Praha 2018.

EMLER Josef, Paměti rakovnické od r. 1425-1639, Praha 1894.

HAIČEK Jakub, Stavba místní dráhy z Rakovníka do Mladotic v letech 1897-1899, in: Rakovnický historický sborník V, Rakovník 2004, s. 145-159.

HLAVÁČEK Ivan - KAŠPAR Jaroslav - NOVÝ Rostislav, Vademecum pomocných věd historických, 4. opravené a doplněné vydání, Jinočany 2002.

HOFMANN Gustav, Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Praha 1984.

JEŽEK Martin, K prvotní poloze Rakovníka in: Archaeologia historica 1995, roč. 20, s. 141-146.

JORDÁNKOVÁ Hana – SULITKOVÁ Ludmila, Předbělohorské Brno: hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel, Brno 2020.

JORDÁNKOVÁ Hana – SULITKOVÁ Ludmila, Nepředvídatelné fenomény v životě raně novověkého města (na příkladu Brna předbělohorského období), in: Inter laurum et olivam, Praha 2007, s. 707-720.

KILIÁN Jan, Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618-1648, České Budějovice 2008

KILIÁN Jan, Města, třicetiletá válka a středoevropská historiografie uplynulého čtvrtstoletí, in: Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí, stati a rozšířené příspěvky z 30. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve dnech 11. a 12. října v Clam-Gallasově paláci v Praze, Praha 2013 s. 125-137.

KILIÁN Jan, Na kvartýře. K aspektům soužití mezi vojáky a měšťany za třicetileté války, in: Historie a vojenství, časopis Vojenského historického ústavu, Roč. 63, č. 1, s. 20-34.

KLEMPERA Josef, Vodní mlýny v Čechách I, Praha 2000.

KOČKA Václav, Dějiny Rakovníka, reprint Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M. Rakovník, Rakovník 2009.

KONÍČEK Josef a kol., Sto let reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení reálky v Rakovníku. Díl I. Dějiny, vzpomínky, význam, Rakovník 1933.

KRATOCHVÍL Karel – HOLUB Pavel a kol., Kniha o koupi Pelhřimovského statku. Edice pamětního spisu o sporu pelhřimovských měšťanů svrchností z druhé poloviny 16.století, Pelhřimov 2017.

KROTILOVÁ Jana, Krajský úřad rakovnický se sídlem ve Slaném, in: Slánské rozhovory 2007. Rakovník, historie, osobnosti, literatura, památky, Slaný 2008, s. 36-38.

KUNCOVÁ Kateřina, Třicetiletá válka v královském městě Rakovníku. Dějiny města do saského vpádu roku 1631. Bakalářská práce 2013, Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd, vedoucí práce Šebek František.

LEVÝ, František, Dějiny královského města Rakovníka, reprint Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M., Rakovník 2010.

LUKÁŠ Jan, Vznik názvu města Rakovníka, in: Věstník Musejního spolku král. města Rakovníka a okresu rakovnického 41, Rakovník 2003, s. 55-73.

MILLER Jaroslav, Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700), Praha 2006.

NACHTMANNOVÁ Alena, Stavební činnost v Rakovníku v letech 1515-1530 ve světle rakovnické knihy počtů, in: Rakovnický historický sborník 1, Rakovník 2000, s. 7-25.

NOVÝ Rostislav, Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310–1526, katalog, in: Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica IV, Praha 1963.

PÁTKOVÁ Hana, Městské knihy a jejich význam, in: Historiografické a historické problémy středověku, Praha 2016, s. 135-141.

PÁTKOVÁ Hana, Městské (ne) knihy, in: Sborník archivních prací Praha, roč. 69, č. 1 (2019), s. 189-244.

PLACHT Otto, České daně 1517-1652, Praha 1924.

RAK Petr, Správa města Kadaně v letech 1465-1620. (=Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia historica 14), Ústí nad Labem 2014.

RAZÍM Vladislav, K stavební podobě městského opevnění v Rakovníku. Památky středních Čech č.2, 1987.

RAZÍM Vladislav, Vzpomínky na starý Rakovník, Rakovník 2013.

REJZEK Jiří, Český etymologický slovník, Praha 2001.

RENNER Jan, Historie a soupis archivu královského města Rakovníka, Rakovník 1937.

RENNER Jan, Rakovnické pivovarnictví od nejstarších dob až do konce XVIII. století, reprint Agroscience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M, Rakovník 2012.

RENNER Jan, Dějiny židů na Rakovnicku, Rakovník 1937.

RYBA Jaroslav, Senomaty. Dějiny městečka, městyse a obce, Praha 1960.

SCHULZ Václav, Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531-1746, Praha 1901.

SLAVÍČKOVÁ Pavla, Historická účetní terminologie v českých zemích v pozdním středověku a raném novověku, in: Studia historica Brunensia LXVII/1, Brno 2020, s.19-26.

SLAVÍČKOVÁ Pavla, Účetnictví mezi tradicí a racionalitou: v českých zemích od středověku do počátku 18. století, Dolní Břežany 2017.

STARÝ Václav, Městští písaři v Prachaticích v 16. Století, in: Zlatá stezka (sborník Prachatického muzea), ročník 25, Prachatice 2018, s. 91-120.

STARÝ Marek a kol., Dějiny daní a poplatků, Praha 2009.

SULITKOVÁ Ludmila, Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích), Praha 2004.

SULITKOVÁ Ludmila (ed.). Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih, Ústí nad Labem 2010.

VOJTÍŠEK Václav, O studiu městských knih českých, zvláštní otisk z Věstníku České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1916, s. 4. Článek byl publikován ve 24. ročníku už v roce 1915.

VOJTÍŠKOVÁ Jana, Městské kanceláře a jejich význam pro studium středověkých a raně novověkých urbánních dějin (na příkladu Čech a Moravy), in: Mesto a dejiny (= The City and History), Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Košice 2016, s. 28-50.

WINTER Zikmund, Starobylé obrázky z Rakovnícka, Praha 1886.

WINTER Zikmund, Kulturní obraz českých měst, život veřejný v XV. a XVI. věku, Praha 1890.

WONDRÁK Eduard, Historie moru v českých zemích, Praha 1999.

ZENKLOVÁ Kateřina, Správa města Rakovníka v pozdním středověku, Diplomová práce 2014, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra PVH a archivního studia, vedoucí práce Pátková Hana.

Seznam příloh:

Mapa č. 1: Rakovník s okolím na Müllerově mapě Čech z roku 1720

Mapa č. 2: Rakovník na mapě stabilního katastru

Tabulka č. 1: Pořadí purkmistrů v partykuláři 1634-1635

Tabulka č. 2: Fragment příjmů a vydání

Tabulka č. 3: Hlavní městské příjmy

Tabulka č. 4: Půjčky a rukojemství mezi lety 1593-1608

Tabulka č. 5: Přehled příjmů a vydání za rok 1625, podle hlavních register

Graf č. 2: Zkreslení příjmů vzhledem k započtení kontribucí

Graf č. 1: Celkový objem příjmů a vydání ve zlatých

Seznam zkratek:

AMR – fond Archiv města Rakovník (NAD 187)

CIM – Codex iuris municipalis

RBM - Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae

zl. – zlatý

kr. – krejcar

gr. – groš

d. – denár, v kontextu jedna sedmina groše

sign. – signatura

inv. č. – inventární číslo

fol. – folio; písmena r a v užity jako příznaky „recto“ a „verso“

Tabulka č.5: Přehled příjmů a vydání za rok 1625, podle hlavních register²⁶⁰

PŘÍJMY	kopy	groše	d.
příjem od císařského rychtáře	9	28	2
clo	69	41	5
za mletí sladu	180	36	
Z pivovaru Rathauzního a Zákostelskýho za svaření piva	61	17	1
za piva bílá	1266		
za piva ječná	264		
z extraordinálních dávek ²⁶¹	120		
ze soli prodané mimo město ²⁶²	309	5	
ze soli prodané sousedům	25	51	
příjem půjčených peněz	351		
za žito ²⁶³	111	30	
auroku ze Senomat	5	16	
gruntovní peníze ze Senomat	23		
nájem z dědin v okolí mlýnů	12		
za dobytek hovězí	24	24	
za drůbež rybniční	94	35	
k záduší auroku	15	15	
od Židů ²⁶⁴	25		
za chléb a žemle	8	5	1
za vlnu	144		
za skopce, ovce, berany	260	40	
za sýry ²⁶⁵	85	8	2
za máslo	36		
ze smoly	103	56	6
za pšenici	105		
za ryby	426	16	6
za husy	1	30	
Písařův součet	4264	39	4
Příjem předepsaný	4290	44	2

²⁶⁰ AMR, inv. č. 1386, kniha č. 645, fol. 1- 51.

²⁶¹ Mělo být přijato 135 kop.

²⁶² Mělo být přijato 312 kop 25 grošů.

²⁶³ Písař dopisoval v prosinci transakce po provedeném součtu, takže celkový příjem měl být 245 kop 18 gr.

²⁶⁴ Zapsán předpis „Od sv. Havla 1624 do sv. Jiří 1625“ a následuje „zase od sv. Jiří do sv. Havla přijato 0“.

²⁶⁵ „seyry“ a máslo vykazovány v kapitole „za omastek“

VYDÁNÍ	kopy	groše	d.
plat branným a ponocným	66	34	
žákům expensi	25	30	
čeledi za maso	21	53	1
za sůl pro čeled' a do ovčína	84	50	
císařský rychtář	587	18	2
poslům	54	21	1
úroky z dluhů	31		
kostelníkům	15	15	
mlynáři za údržbu sladového mlýna ²⁶⁶	5	8	4
sládkovi	66		
bečváři	57	46	
vydání rozličné ²⁶⁷	366	11	6
sekáčům obilí	35	11	1
mlecům sladu	27	20	4
za oves	169	45	2
za pšenici	382	54	4
za ječmen	94	30	
za hrách	40	30	
tesaři	11	42	4
hmnčíři	5	14	4
náklad na mlejn Danielovský	14	52	5
truhláři za nový rámy do okna na Vysoký bráně		10	2
za dříví varové	64	30	
náklad na mlejn Nový	9		
na mlejn Viktorovský	33	10	
na mlejn Klempišovský	32	32	1
náklad na mlejn v Senomatech	2	21	3
náklad na var	4	57	3
truhláři		10	2
uzdaři	17	15	2
zedníku	2	53	2
za koně	196	17	1
za vola k tahu do dvora ²⁶⁸	12		
koláři	13	19	6
provazníku	7	17	1

²⁶⁶ „Vitkovi Vozehovi od spravování mlýna sladového na ktreémž mlejně sausedé slady mlýti sobě dali od nich ode mlení jakž za příjem položeno za 30 neděl na týden po 10 grošich 2 denárech počítaje“

²⁶⁷ V této kapitole najdeme vedle sebe náklady na pobyt urozených osobve městě, mzdy nádeníkům i vosk a papír pro městského písaře.

²⁶⁸ Zahnut v kapitole „za pohlaví koňské“.

VYDÁNÍ	kopy	groše	d.
splátka půjčky Bartolomějovi Samsonovi	70		
od dříví dělání	6	58	
přikrývači za spravení střechy na Danielovským mlejně	9		
kováři	92	40	5
za smolu	166	10	5
nádeníkům za práci na Novém rybníce	2	42	6
na pojezdy	49	57	3
městskému písaři	74	35	
panu primasovi	272		
služebníkovi při purkmistrovském úřadě	18		
čeledi ²⁶⁹	192	5	6
varhaníkovi	6	17	1
zvoníkovi	15		
kantorovi	21		
pekaři	13	13	5
náklad na chmelnici	28	11	1
za stříhání ovcí	13	53	1
ovčáku	54	22	6
za železo	25	56	4
mlatcům	3	6	
za šindel	3	58	
udržování struh okolo města	5	48	
od dělání mostu na silnici mezi Mutějovicemi a Kaunovem ²⁷⁰	25	36	
za sůl	309	5	
úrok lišanského záduší	1	30	
zámečníku od spravování hodin na rathauze	5	6	6
za dělání strže na Kokrdovském rybníce	12		
sklenáři	2	5	1
mydláři		48	
Písařův součet	4096	2	

²⁶⁹ V období od sv. Martina 1624 do konce roku 1625.

²⁷⁰ Úkolová mzda za most činila 22 kop grošů. K tomu písař připsal „přidán mu věrtel řídkýho piva za 36 grošů a půlvěrtel piva starýho za 3 kopy“.

Mapa č.2: Rakovník na mapě stabilního katastru²⁷¹

²⁷¹ Zdroj: <https://ags.cuzk.cz/archiv/> [24.7.2022]